

IZVJEŠTAJ

*Pravo
civilnih
žrtava rata
u Hrvatskoj
na reparacije*

2013.

IZVJEŠTAJ

Pravo
civilnih
žrtava rata
u Hrvatskoj
na reparacije

2013.

Impresum

Urednica: Emina Bužinkić

Autorice: Emina Bužinkić, Milena Čalić – Jelić, Eugen Jakovčić, Nives Jozić, Marina Petras, Vesna Teršelič

Istraživači/ice: Božica Ciboci, Emina Bužinkić, Eugen Jakovčić, Una Josipović, Nives Jozić, Marina Petras, Miren Špek

Lektura: Tomislav Fresl

Izdavač: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću

Godina: 2014.

Oblikovanje i tisak: ACT Printlab d.o.o.

ISBN: 978-953-7872-11-3

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 886745.

Izveštaj '**Pravo civilnih žrtava rata u Hrvatskoj na reparacije**' dio je obimnijeg višegodišnjeg rada na podršci civilnim žrtvama rata u Hrvatskoj i zagovaranja zakonodavnih i pravosudnih rješenja za postizanje napretka u ostvarivanju prava civilnih žrtava rata na obeštećenje i reparacije. Izveštaj je oblikovan u okviru provedbe projekta '**Pravo na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava**' te je tiskan uz potporu *Instituta Otvoreno društvo*. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora/organizacije i ne izražava nužno stajalište donatora.

<http://www.documenta.hr/hr>

Sadržaj

- 5** 1. Bez političkih i pravosudnih pomaka nakon više od 20 godina.
- Civilna stradanja – neutvrđen broj
  - Odsustvo zakonodavnih rješenja
  - Postupci za naknadu štete pred hrvatskim sudovima i Europskom sudu za ljudska prava - tek poneki usvojen tužbeni zahtjev
  - Troškovi izgubljenih parnica – prvi slučaj otpisanog parničnog troška
- 27** 2. Potrebe i iskustva civilnih žrtava rata
- Ciljevi i metodologija istraživanja
- 34** 3. Ostvarenje prava na obeštećenje
- Ostvarena prava kroz upravni i sudske postupke
- 45** 4. Podrška civilnim žrtvama rata
- 49** 5. Iskustva specifičnih skupina civilnih žrtava rata
- **Žrtve terorističkih napada**
Studija slučaja
  - **Osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestalo član obitelji**
Studija slučaja
  - **Civilni invalidi rata**
Studija slučaja
  - **Žrtve seksualnog nasilja**
Studija slučaja
- 79** 6. Preporuke
Korišteni izvori

Bez političkih i pravosudnih pomaka i nakon više od 20 godina

Iako je 2013. godinu obilježilo nekoliko ključnih rasprava o rješenjima vezanima za obeštećenje i druge oblike reparacija civilnih žrtava rata, ipak na ovom području nema značajnijih političkih i pravosudnih pomaka. 1. srpnja Hrvatska je postala 28. članicom Europske unije s jedinstvenim iskustvom nedavnog rata i iznimno velikim teretom neriješenih pitanja priznanja patnje i reparacija civilnih žrtava rata. Prvi mjeseci članstva u Europskoj uniji kao i dvadeset i dvije godine nezavisnog hrvatskog političkog sustava, nisu iznjedrile i dale potporu razvoju odgovarajućih zakonodavnih i institucionalnih mehanizama za ostvarivanje prava na istinu, pravdu,

obeštećenje i garanciju neponavljanja zločina.

Prema Izvješčaju Međunarodne organizacije za migracije o reparacijama u zemljama bivše Jugoslavije, dosadašnje zakonodavne inicijative za reparacije su bile nedovoljne i nepotpune zbog čega su mnoge žrtve ostale bez odgovarajuće pomoći. Postojeći mehanizmi ne pokrivaju sve žrtve, a oni kojima je dostupan nisu adekvatno obeštećeni. Posve je vidljivo kako Hrvatska poput ostalih zemalja nema kvalitetan reparacijski sustav, već oskudan 'socijalni program'. Izvješčaj navodi kako niti jedna država nije učinila sveobuhvatan napor, ostavljajući nevladinom

sektoru i udruženjima žrtava da premoste jaz. Ipak, godinu su obilježili brojni napori organizacija civilnoga društva, odnosno organizacija za ljudska prava u zagovaranju prava na obeštećenje. Specifične napore uložile su organizacije civilnih stradalnika poput Hrvatske udruge stradalih zaposlenika Domovinskog

rata, Zajednice udruga hrvatskih civilnih stradalnika Domovinskog rata, Pravde, Protiv zaborava i organizacije za ljudska prava i podršku žrtvama, poput Europskog Doma Vukovar, Rehabilitacijskog centra za stres i traumu, Srpskog narodnog vijeća, udruge Žene u Domovinskom ratu i druge.

Civilna stradanja – neutvrđen broj

Gotovo dvadeset godina nakon završetka rata, broj civilnih žrtava rata i dalje nije utvrđen. Formiranje sveobuhvatne baze podataka o stradalim civilima u Domovinskom ratu temeljna je zadaća **Radne skupine za utvrđivanje Evidencije civilnih žrtava Domovinskog rata** uspostavljene u prvoj polovici 2013. godine. Skupina se sastala tek u listopadu bez konkretnih zaključaka i koraka u 2013. godini. Na prvom sastanku, skupina je donijela zaključak da će se u Evidenciju civilnih žrtava Domovinskog rata upisivati osobe koje su stradale za vrijeme trajanja Domovinskog rata tj. od 05. kolovoza 1990. godine do 30. lipnja 1996. godine, što je za mnoga stradanja isključivo, s obzirom da su se dogodila nakon tog perioda (žrtve minskog stradanja, neposredna usmrćenja

vatrenim oružjem zaostalim iz rata te drugi oblici stradanja i nasilja).

Krajem 2013. godine, u evidenciji Ministarstva branitelja navedeno je **2.306** osoba koji kao **civilni invalidi rata** koriste neko ili više prava reguliranih člankom 14. Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida¹ rata (osobna invalidnina, dodatak za njegu i pomoć druge osobe, ortopedski dodatak, profesionalna rehabilitacija, kupališno i klimatsko liječenje te pomoć u troškovima liječenja i nabavi ortopedskih pomagala kao i opskrbnina sve do promjena Zakona krajem 2013. godine). U ovoj evidenciji nalazi se i **298 korisnika obiteljske invalidnine** (članci 12. – 13., članci 26. – 33. spomenutog Zakona).

¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, NN 148/13

Dodatak 1.

Civilne žrtve su sve one osobe koje su stradale u ratovima, a nisu dio aktivnih vojnih snaga ili ratni zarobljenici, iako se polemike vode o onim civilima koji su pomagali vojno djelovanje. Civilne žrtve rata su: **neposredno ubijeni u ratu, neposredno ranjeni u ratu, umrli od posljedica rata, tijekom ili nakon rata, kao što su bolest, pothranjenost ili bespravnost – posljedice koje se uobičajeno ne očekuju u slučaju odsustva rata, žrtve jednostranog sukoba u slučajevima kada država vrši nasilje nad svojim građanima, žrtve silovanja i drugih oblika ratnog seksualnog zločina, izbjeglice i prognanici/interno raseljena lica, umrli od ratnih ozljeda nakon rata.**

Civilne žrtve rata su osobe koje su pojedinačno ili unutar skupine pretrpjele određenu štetu. Štetom se nazivaju fizičke i mentalne povrede, emotivna patnja, materijalni gubici ili druge ozbiljne povrede njihovih prava putem akata ili propusta koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava. Pojam žrtve uključuje i članove uže obitelji ili štíćenike neposredne žrtve i osobe koje su pretrpjele štetu u nastojanju da pomognu žrtvama u nevolji ili da spriječe njihovu viktimizaciju². Žrtvom se može smatrati zaštićena osoba prema kojoj je izvršen ratni zločin ili teške povrede ljudskih prava, uključujući i ratni zločin prema ratnim zarobljenicima³.

Dodatak 2a.

Prema nekolicini izvora, procjenjuje se da je broj civilnih žrtava rata između 4.000 i 8.000, no ne postoji dovoljno kvalitetan i jasan podatak koji bi potvrdio točan broj. Postoji nekoliko podataka u upotrebi, primjerice broj od 6.605 poginulih kojemu se pridodaje udio u ukupnom broju nestalih kao i stradalih srpskih civila.

² Članak 8. Rezolucije 60/147. Temeljna načela i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava. Rezoluciju je usvojila Opća Skupština UN-a 21. ožujka 2006.

³ Konzultacijski proces o utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava počinjenim na teritoriju nekadašnje SFRJ, Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, 2011. (str 123.)

Prema podacima odjela za informiranje Ministarstva hrvatskog zdravstva iz 2000. godine, u Hrvatskoj je tijekom Domovinskog rata poginulo, ubijeno ili umrlo od posljedica ranjavanja ukupno 4.137 civilnih osoba. U taj broj tada još nisu bili uključeni poginuli civili, ekshumirani i identificirani iz masovnih i pojedinačnih grobnica te poginuli civili na privremeno okupiranom području Hrvatske. Te kategorije stradalnika procjenjuje se na još ukupno 2.468 civilnih žrtava pa bi ukupan broj smrtno stradalih civila iznosio 6.605 osoba. Dodatne procjene govore o 3.115 poginulih civila i 9.500 ranjenih. Radna skupina za izradu registra djece poginule uslijed ratnih razaranja u Republici Hrvatskoj iznijela je podatke o broju stradale djece, pri čemu Registar broji 400 poginule i 1.044 ranjene djece s napomenom da se ne radi o konačnoj brojci (vidi u Bužinkić, 2012.).

Dodatak 2b.

Prema zadnjim podacima Veritasa (veljača 2014.), broj civilnih žrtava rata sa srpske strane iznosi 2.650 (terenskim istraživanjem tim Documente je u brojnim konkretnim slučajevima utvrdio netočnost podataka o stradanju) pa se zbrojem tog podatka i maksimalnog spominjanog broja civila s hrvatske strane (6.605, nema dostupnog poimeničnog popisa pa je time i podatak zasad neprovjerljiv) dolazi do brojke od 9 255.

Dodatak 3.

U ratovima devedesetih godina u post-jugoslavenskim je zemljama stradalo više od 130.000 osoba. Procjenjuje se da je u Republici Hrvatskoj ukupno ubijeno više od 20.000 osoba, a još uvijek je nepoznata sudbina 1.663⁴ osobe. 2.059 osoba žive i dalje kao prognanici na području Hrvatske. Ratom i ratnim razaranja bilo je obuhvaćeno 54% teritorija na kojemu je živjelo 36% stanovništva. U ratu je uništeno više od 150.000 kuća i imanja, a prema podacima Državne komisije za popis i procjenu štete, izravna šteta u Hrvatskoj iznosila je 236.431.568.000 kuna (vidi u Bužinkić, 2012.).

---

⁴ Prema podacima Ministarstva branitelja ažuriranim 31. 12. 2013. <http://www.branitelji.hr/nestali>

Dodatak 4.

Gotovo 2.000 osoba stradale su u ratu i nakon rata od mina, a značajan dio prostora, 610 četvornih kilometara (2012. radilo se o 762.5 četvornih kilometara), još uvijek nije razminiran. Minski sumnjiv prostor obuhvaća 12 županija, 89 gradova i velik broj općina koji su zagađeni minama i neeksplodiranim ubojnim sredstvima. Pretpostavlja se da je minski sumnjiv prostor zagađen s cca 70.000 mina⁵.

Odsustvo zakonodavnih rješenja

Ni u 2013. godini nisu usvojena odgovarajuća zakonska rješenja za obeštećenje civilnih žrtava rata. Ne postoji niti jedna kvalitetna zakonska podloga za obeštećenje i druge oblike reparacija u hrvatskim zakonima. Tek manji broj civilnih žrtava rata prima mjesečnu naknadu ispod svakog socijalnog standarda. Političke strukture nisu do sada ponudile niti jedan odgovor na prijedlog donošenja sveobuhvatnog Zakona o obeštećenju svih civilnih žrtava rata.

Krajem godine, točnije 31. listopada, Ministarstvo branitelja otvorilo je proces javnog savjetovanja o Nacrtu prijedloga **Zakona o izmjenama i**

dopunama Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata. Izmjene ovoga Zakona dugo su i glasno najavljivane od strane resornog ministarstva, međutim predložene izmjene i dopune ne odgovaraju potrebama i pravima civilnih žrtava rata u Hrvatskoj i daleko su od preporuka koje su posljednjih godina iznosile organizacije za ljudska prava. Postupak izmjena i dopuna ovoga Zakona bio je zapravo postupak usklađivanja Zakona sa drugim zakonima (Zakonom o socijalnoj skrbi, Zakonom o pravima hrvatskih branitelja iz domovinskog rata i članova njihovih obitelji) te je propustio uključiti sljedeće elemente:

- uvođenje svih kategorija stradalnika u Republici Hrvatskoj u zakonske odredbe, npr. stradale s radnom obavezom za vrijeme rata (zakonsko rješenje o socijalnim pravima i odgovarajućoj naknadi za sve civilne žrtve rata koje imaju potrebe fizičke i psihološke rehabilitacije i liječenja),
- izgradnju kvalitetnog socijalnog sustava dodjele socijalnih prava i

⁵ Izvor: Hrvatski centar za razminiranje, <http://www.hcr.hr/hr/pomocZrtvamaMina.asp>, <http://www.hcr.hr/hr/minSituac.asp>, stranica zadnji put posjećena 20. travnja 2014.

- ostvarivanja financijskih naknada razmjerno potrebama stradalih za potrebe liječenja, rehabilitacije i nadoknade nemogućnosti svakodnevnog obavljanja poslova i regularnog života uz ukidanje zastarnih rokova za pristup pravima i uslugama,
- izjednačavanje prava vojnih i civilnih invalida rata uzevši u obzir načelo ravnopravnosti i zabrane isključivosti civilnih kategorija stradalnika od ostvarenja većih socijalnih prava u odnosu na dosadašnje zakonsko rješenje. Čak i Izvještaj Međunarodne organizacije za migracije upućuje na kontinuiranu diskriminaciju između veterana i civilnih žrtava koja doprinosi općem mišljenju da 'pravda nije zadovoljena'.

Dodatak 5.

Documentini prijedlozi upućeni Ministarstvu branitelja 1. prosinca 2013.

Izuzev gore navedenih elemenata, upućeni su i specifični zahtjevi da se:

- civilni stradalnici s radnom obvezom uvrste kao korisnička skupina koja ostvaruje pravo na moguća socijalna prava (čl 8.),
- dodatno izmijeni i dopuni članak 8. na način da se dio <od strane terorista ili pripadnika Jugoslavenske narodne armije> zamijeni sa <od strane pripadnika oružanih postrojbi> što bi značilo uključivanje svih civilnih stradalnika čiji je organizam oštećen zbog ozljede koju su prouzročili i pripadnici hrvatskih postrojbi,
- dobna granica za korisničke skupine obiteljskih invalidina i opskrbnine tj. zajamčene minimalne naknade snizi na 50 godina starosti (čl. 25., 35.),
- integrira odredba o izradi registra civilnih stradalnika s procjenom potreba za fizičkim i psihološkim liječenjem, odnosno rehabilitacijskim tretmanima,
- iznos opskrbnine, odnosno zajamčene minimalne naknade ne umanjuje za samostalne korisnike opskrbnine i obitelji koje prelaze imovinski cenzus jer su sadašnji iznosi iste izrazito niski,
- u odnosu na gore navedeno, ukidanje imovinskog cenzusa kao kriterija ostvarivanja opskrbnine, odnosno zajamčene minimalne naknade s obzirom na to da većina stra-

dalnika ostvaruje izrazito niska primanja i da je kriterij imovinskog cenzusa izrazito štetan za mnoge pojedince i obitelji,

- ukidanje zastarnih rokova za priznavanje statusa civilne žrtve, odnosno invalida rata s obzirom na iznimno velik broj stradalih koji ne ostvaruju nikakva socijalna prava, a žive u iznimno teškim socio-ekonomskim uvjetima,
- te dostavu medicinske dokumentacije isključivo iz bolničkih ustanova na području Hrvatske s obzirom na to da su neki stradalnici nakon stradanja zbrinuti u bolnice susjednih ili pak drugih zemalja.

Dodatak 6.

Odgovor Ministarstva branitelja na prijedloge objavljen 20. prosinca 2013.⁶

Izješće o provedenom savjetovanju sa zainteresiranom javnošću o Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata

Prijedloge nije moguće prihvatiti.

Sada ne postoje osnove za izmjene u dijelu Zakona koji se odnosi na status i prava stradalih zaposlenika i stradalih od pripadnika hrvatskih postrojbi, na smanjenje starosne granice za obiteljske invalidnine, ukidanje zastranih rokova za priznavanje statusa civilne žrtve i za dostavu medicinske dokumentacije. Ove prijedloge razmotrit ćemo pri izradi novog Zakona koji je planiran u III. tromjesečju iduće godine. Sada nije moguće prihvatiti prijedloge u svezi prava na opskrbinu, jer se ovo pravo briše iz Zakona.

Cilj ovoga Zakona je prenošenje prava na opskrbinu u novi pravni institut pod nazivom zajamčena minimalna naknada kojom država jamči da će svake godine, sukladno raspoloživim sredstvima, propisivati visinu iznosa na koji će imati pravo svaka osoba s nedostatnim prihodima i imovinom za ostvarivanje osnovnih životnih potreba.

---

⁶ Ministarstvo branitelja, <https://www.branitelji.hr/pregled/izvjesce-o-provedenom-savjetovanju-sa-zainteresiranom-javnoscu-o-nacrtu-prijedloga-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-zakona-o-zastiti-vojnih-i-civilnih-invalida-rata>, 20. prosinca 2013.

Mada su Pučka pravobraniteljica kao i primatelji opskrbnine upozorili na moguće probleme u primjeni novog pravnog instituta, planirane izmjene ipak su provedene. Posljedica je bila stavljanje nekih grupa dotadašnjih primatelja opskrbnine u nepovoljniji položaj.

Najviše je medijske pažnje i javne rasprave tijekom cijele godine bilo posvećeno donošenju **Zakona o (naknadi štete/pravima) žrtvama seksualnog nasilja u Domovinskom ratu (radni naslov)**. Ministarstvo branitelja u nekoliko je navrata, osobito putem medija, obećalo donošenje tog zakona do kraja 2013. godine, međutim odgovarajuća rješenja do kraja godine nisu pronađena te je donošenje Zakona odgođeno za 2014. godinu. Uspostavljena je radna skupina za izradu zakona koja se sastala tri puta tijekom 2013. godine.

Zadaća je ovog Zakona: definirati seksualno nasilje u Domovinskom ratu te utvrditi i priznati status osobama koje su to nasilje preživjele, osigurati različite oblike psihosocijalne i zdravstvene pomoći te druge vrste podrške poput financijske pomoći koja će biti određena po principu pravičnosti, ravnopravnosti i ekonomičnosti te urediti način i uvjete priznavanja statusa osobama i njenih prava te trajanje i uvjete prestanka istih. Država za to treba predvidjeti proračunska sredstva kao i osmisliti način dodatnog prikupljanja sredstava iz različitih izvo-

ra. Temeljni prijepori koji se očituju iz dosadašnje pripreme Zakona jesu utvrđivanje broja žrtava seksualnog nasilja, dokazivanje istoga i procjena visine i oblika financijske pomoći.

Napore u osiguranju rješenja osiguravale su domaće i međunarodne organizacije civilnoga društva (UNDP, Filozofski fakultet, Žene u Domovinskom ratu, *Documenta*, i dr.).

Ministarstvo branitelja otvorilo je sredinom ožujka 2014. internetsko savjetovanje sa zainteresiranom javnošću o Nacrtu prijedloga Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu i Nacrtu iskaza o procjeni učinaka propisa za Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu⁷.

Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, s primjenom je otpočeo **Zakon o novčanoj naknadi štete žrtvama kaznenih djela**⁸ koji uređuje pravo na novčanu naknadu žrtvama kaznenih djela nasilja počinjenih s namjerom uz primjenu sile ili povredom spolnog integriteta ili dovođenja u opasnost života i imovine općeopasnom radnjom ili sredstvom kojim je prouzročena smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušenje zdravlja jedne ili više osoba pri čemu Republika Hrvatska naknadu daje na načelima društvene solidarnosti i pravednosti. Zakon je usvojen temeljem *Europske konvencije o kompenzaciji žrtava kaznenih djela nasilja*⁹ koja obvezuje države članice na osiguranje kompenzacije štete u

⁷ Ministarstvo branitelja, <http://www.branitelji.hr/pregled/nacrt-prijedloga-zakona-o-pravima-zrtava-seksualnog-nasilja-u-domovinskom-ratu>, 17. ožujka 2014.

⁸ NN 80/08, 27/11

⁹ Usvojena 1977., stupila na snagu 1983. Konvencija je dokument Vijeća Europe.

slučajevima namjernih kaznenih djela i usmrćenja uslijed počinjenja nasilnih djela. Konvencija obvezuje državu da izvor kompenzacija budu javna sredstva u slučajevima nemogućnosti naplate kompenzacije od počinitelja. Države imaju obvezu informirati žrtve o njihovom pravu na kompenzaciju. Slijedom ovog Zakona uspostavljen je **Odbor za naknadu štete žrtvama kaznenih djela** koji se tek sastao jednom, u studenome prethodne godine. Na veliku štetu, izrada i donošenje ovoga Zakona nisu iskorišteni od strane Ministarstva pravosuđa i ostalih nadležnih institucija za raspravu o proširenju odredbi na civilne žrtve rata kao i o proširenju mandata Fonda za naknadu štete na zahtjeve civilnih žrtava rata temeljem materijalnih i nematerijalnih gubitaka.

Ministarstvo je branitelja krajem godine otvorilo još jedan postupak javnog savjetovanja, onaj vezan za **Nacrt prijedloga Nacionalnog pro-**

grama psihosocijalne i zdravstvene pomoći sudionicima i stradalnicima Domovinskog rata, Drugog svjetskog rata te povratnicima iz mirovnih misija. Cjelokupni program usmjeren je isključivo sudionicima rata i stradalnicima rata samo u smislu vojnih stradanja. Program se propustio osvrnuti na civilna stradanja, odnosno brojne civilne žrtve rata i njihove potrebe, a osobito na podršku civilnim žrtvama rata kroz psihosocijalnu i zdravstvenu, institucionalnu i van institucionalnu pomoć u svim mjestima stradanja ili olakšanim pristupom rehabilitacijskoj pomoći organiziranoj u većim mjestima. Prema istraživanju potreba civilnih žrtava rata provedenom tijekom 2013. neposredno ispitujući potrebe civilnih žrtava rata, tek je jedna osoba od ukupnog broja sudionika/ica istraživanja primila psihološku pomoć nakon stradanja od strane tima za psihosocijalnu pomoć žrtvama rata (vidi idući tekst).

Dodatak 7.

Documentini prijedlozi upućeni Ministarstvu branitelja 6. prosinca 2013.

Predlažemo da se u Program integriraju sljedeće mjere:

- izrada registra civilnih žrtava rata,
- analiza potreba civilnih stradalnika i uspostava programa socijalnih prava i obeštećenja svih kategorija stradanja, te
- podrška civilnim žrtvama rata kroz psihosocijalnu i zdravstvenu, institucionalnu i van institucionalnu pomoć u svim mjestima stradanja ili olakšanim pristupom rehabilitacijskoj pomoći organiziranoj u većim mjestima.

U uvodnom poglavlju napominje se da je nametnuta ratna agresija uzrokovala ozbiljne posljedice po hrvatske branitelje, stradalnike i njihove obitelji. Napominjemo kako je nužno istaknuti da je područje Republike Hrvatske bilo poprište i unutar državnih sukoba koji su ostavili duboke tragove na civilno stanovništvo. S tim u vezi ističemo potrebu definiranja stradanja civilnog stanovništva, od prognaništva i izbjeglištva do drugih oblika stradanja poput mučenja i seksualnog nasilja/silovanja, žrtve raketiranja/granatiranja/mina i eksplozivnih sredstava s trajnim posljedicama fizičkog invaliditeta, članove obitelji usmrćenih/likvidiranih, poginulih i nestalih i mnoge druge s trajnim psihičkim posljedicama.

Predlažemo dopunu uvodnom poglavlja s isticanjem uloge domaćih organizacija za ljudska prava koje su pružale podršku civilnim i vojnim stradalnicima. Cjelokupni uvodni paragraf tek ovlašt spominje civilna stradanja. S tim u vezi snažno preporučujemo da se naglasak na civilna stradanja ravnopravno integrira u uvodno poglavlje, u skladu s navedenim ciljem Programa.

Predlažemo da se u Program integrira mjera evaluacije rada centara za psihosocijalnu pomoć, odnosno učinaka njihova rada od trenutka osnivanja do danas. Smatramo to nužnim korakom u osmišljavanju uspostave, funkcije i rezultata budućih veteranskih centara. S obzirom na hospicijski karakter i druge funkcije veteranskih centara, predlažemo da se kao korisničke skupine, uz veterane i djecu, kako se navodi, uvrste i civilne žrtve rata.

Također, smatramo važnim Program uskladiti, odnosno iskoristiti kao poticaj za usvajanje aktivnih mjera zapošljavanja i drugih vrsta socijalnog uključivanja ratnih veterana i civilnih žrtava rata.

Predlažemo da se pod obavezna načela provedbe Programa navede konkretna suradnja s organizacijama civilnoga društva, organizacija civilnih žrtava rata, veterana/branitelja i drugih. Napominjemo kako je u tom procesu važno poštovati načela transparentnosti i uključivosti (dopuna načela broj 11).

Držimo važnim da se u načela provedbe integriraju naponi Ministarstva branitelja u osiguranje potpore za psihosocijalne programe iz fondova Europske unije za koje će Ministarstvo branitelja osigurati sufinanciranje.

Podržavamo ideje i mjere osnaživanja uloge i unutrašnjih kapaciteta i resursa Centara za psihosocijalnu pomoć, Nacionalnog i Regionalnih programa za psihotraumu te upućujemo prijedlog za njihovim proaktivnim otvaranjem prema civilnim žrtvama rata u svim područjima Hrvatske.

Na kraju, držimo da se uloge drugih ministarstava i tijela državne uprave nedovoljno definirane te da postoji mnogo veći spektar/opseg aktivnosti kojima bi se moglo doprinijeti ovom Programu, ali i cjelokupnom radu Ministarstva branitelja.

Dodatak 8.

Izvešće o javnom savjetovanju Ministarstva branitelja objavljeno je 10. prosinca 2013.

Prijedlozi *Documente* – *Centra za suočavanje s prošlošću* nisu prihvaćeni, jer je iz Obrasca za dostavu mišljenja, primjedbi i komentara vidljivo da se oni ne odnose na Nacrt prijedloga Nacionalnog programa psihosocijalne i zdravstvene pomoći sudionicima i stradalnicima Domovinskog rata, Drugog svjetskog rata te povratnicima iz mirovnih misija, već na Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata.

Vladin Ured za razminiranje u 2013. je godini uspostavio **Koordinacijski sastanak TDU, institucija i nevladinih organizacija uključenih u sustav pomoći osobama stradalima od mina i kazetnog streljiva u RH** sa zadaćom uspostave baze podataka osoba stradalih od MES-a i

NUS-a u RH. Koordinacijski sastanak održan je dva puta, a na njima se raspravljalo o izgradnji spomen obilježja djelatnicima u razminiranju i civilima smrtno stradalima kao i Hrvatskom akcijskom planu pomoći osobama stradalima od mina i kazetnog streljiva.

Postupci za naknadu štete pred hrvatskim sudovima i Europskom sudu za ljudska prava¹⁰ - tek poneki usvojen tužbeni zahtjev

Nakon što je u siječnju VSRH u predmetu tužitelja Jovana Berića, Branke Kovač i Nevenke Stipišić, sukladno Zakonu o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija, donio odluku da u slučajevima terorističkih akata, za koje odgovara Republika Hrvatska, postoji obveza naknade štete neovisno o tome je li počinitelj zločina utvrđen, kazneno proganjen ili proglašen krivim, tijekom prvog tromjesečja 2013. prvostupanjski su sudovi u dva postupka usvojili tužbene zahtjeve u kojima su djeca usmrćenih civila iz Varivoda tužila Republiku Hrvatsku: na Općinskom sudu u Kninu 23. siječnja donesena je presuda prema kojoj Hrvatska mora platiti 540.000,00 kuna odštete Jovanu Beriću i njegovim sestrama Branki Kovač i Nevenki Stipišić, čiji su roditelji Radivoje i Marija Beriće ubijeni u Varivodama krajem ruj-

na 1995., više od mjesec i pol nakon završetka Vojno-redarstvene akcije „Oluja“ te na Općinskom sudu u Zagrebu 29. siječnja 2013. donesena je presuda prema kojoj Republika Hrvatska mora platiti po 220.000,00 kuna Todoru, Živku i Drinki Beriće, djeci usmrćenog Marka Berića, te 440.000,00 kuna Bošku Beriću, sinu usmrćenih Jove i Milke Beriće.

U ovim slučajevima sudovi su napokon prepoznali odgovornost Republike Hrvatske za nekažnjavanje počinitelja svirepih ubojstva u Varivodama. No, u ovim su postupcima tužitelji uspjeli jer su podnijeli tužbe unutar općeg zastarnog roka.

Za razliku od njih, brojni drugi tužitelji čiji su bližnji ubijeni podnijeli su tužbe nakon isteka zastarnog roka i vjerojatno je da će njihove tužbene zahtjeve hrvatski sudovi odbiti.

Dodatak 9.

Tijekom 2013. pratili smo sljedeće odštetne postupke:

- 08.11.2013. Općinski sud Dubrovnik odbija zahtjev za naknadom materijalne štete. Sud nalaže tužitelju naknadu parničnih troš-

¹⁰ Tekst ispod naslova preuzet je i prilagođen iz dvotjednih i kvartalnih izvještaja o praćenju suđenja za ratne zločine za 2013. godinu (www.documenta.hr).

kova tuženici u iznosu od 26.472,00 kn. (posl.br. P.63/12-39); B.B. ubijen je 28.5.1992 u Staroj Mokošici vatrenim oružjem od strane Mate Jozovića pripadnika Hrvatske ratne mornarice. Kazneni postupak protiv Jozovića vođen je pred Županijskim sudom u Dubrovniku i proglašen je krivim i osuđen na zatvorsku kaznu od 1 godine. V.B., supruga i djeca T. i D. podižu 2008.g. tužbu sa zahtjevom za naknadu nematerijalne štete. Općinski sud u Dubrovniku 12.3.2008. odbio je zahtjev sa obrazloženjem da Mate Jozović nije počinio ubojstvo za vrijeme službe stoga tuženica (RH) ne odgovara za štetu prema odredbama Zakona o odgovornosti RH za štetu uzrokovanu od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom domovinskog rata niti prema Zakonu o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija. Presuda je ukinuta rješenjem Županijskog suda u Varaždinu i predmet je vraćen na ponovno suđenje. U ponovljenom postupku izvedeni su dokazi jer je sporno da li je RH vlasnica oružja kojim je počinjeno ubojstvo za koje se traži naknada štete. Uvidom u očitovanje Ministarstva obrane i pregledom arhivske građe VP Dubrovnik i Zapovjedništva HRM nisu pronađeni nikakvi podatci o automatskoj pušci kojom je počinjeno ubojstvo. Prema tome smatraju da RH nije dužna naknaditi nematerijalnu štetu.

- USRH - 09.05.2013. Rješenjem Ustavnog suda RH broj U-III-557/2013 od 9.5.2013. ustavna tužba podnositelja je odbačena jer „konkretan slučaj ne otvara pitanje ostvarenja ustavnih prava podnositelja“.
- Roditelji podnositelja, S. i P.C., ubijeni su dana 6.1.1992. u Petrinji. Postoji osnovana sumnja da su ubijeni od strane pripadnika srpske paramilicije na tada okupiranom području i to zato što su bili pripadnici hrvatskog naroda. U siječnju 1992. godine okupacijske istražne vlasti provele su istragu te utvrdile počinitelje i okolnosti ubojstva roditelja podnositelja. Hrvatske vlasti započele su istragu 1996. odnosno 2000. godine te istraga još uvijek traje. Određene istražne radnje poduzete su 2000., 2001., 2004., 2009. i 2013. godine, s velikim razdobljima potpune neaktivnosti istrage, a do danas nisu poduzete potrebne mjere kako bi se proveo kazneni postupak protiv počinitelja. Dana 16.3.2006. podnositelji su protiv Republike Hrvatske podnijeli građansku tužbu zbog naknade štete koju su pretrpjeli zbog smrti roditelja. Nakon što je prvostupanjski sud usvojio njihov tužbeni zahtjev viši sud je tu odluku preinačio, odbio tužbeni zahtjev te obvezao podnositelje da državi naknade trošak tog postupka od kn 52.500.

- 03.01.2013. VSRH ukinuo je pravomoćnu izvršnu presudu kojom se usvaja tužbeni zahtjev, te vratio slučaj na ponovno suđenje.
- M.I. je ubijen u svojoj kući za vrijeme VRA Oluja. Tužba je predana na Općinskom sudu u Donjem Lapcu 2004. na osnovu Zakona o odgovornosti RH za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija. Usvojen je tužbeni zahtjev 2008.
- Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-III-2983/2010 od 14. ožujka 2013. godine kojom se odbija ustavna tužba. Otac podnositelja zahtjeva, Z. I. iz Vukovja, ubijen je dana 11. svibnja 1994. godine u selu kraj Daruvara - Batinjska Rijeka. Zajedno s njim smrtno su stradali M. S., M. B., D. I., P. J., svi usmrćeni hicima iz automatske puške u stražnji dio glave, od strane pripadnika srpskih paravojnih formacija, s time da su istom prilikom ranjeni A. J., J. I. i M. S., koji su uspjeli pobjeći. Iako je Z. I. ubijen u jeku Domovinskog rata, u vrijeme njegove smrti selo Batinjska Rijeka je tijekom 1994. godine bilo pod ingerencijom hrvatskih vlasti, s time da u mjesecu svibnju 1994. godine područje Batinjske Rijeke više nije bilo ratno područje, budući da je crtu razgraničenja predstavljala cesta Pakrac-Požega. Na predmetnom području nisu vršene nikakve ratne akcije. Naime to je područje bilo demilitarizirano i pod nadzorom UNPROFOR-a.
- Usvojen tužbeni zahtjev na Općinskom sudu u Zagrebu, 20.02.2013.
- K. N., studeni 1991., Marino selo, Zločin u Marinom Selu, postupak pravomoćno okončan pred ŽS Osijek - ratni zločin protiv civilnog stanovništva.
- Poziv na platež (13.03.2013.) - odbijen je tužbeni zahtjev (prvostupanjska presuda (10.02.2010.), drugostupanjska presuda (09. 06. 2010.), predmet u reviziji). M. B. ubijen je 02.10.1991. u Karlovcu. Kaznena prijava, PU Karlovac, 02.12.1991., balističko vještačenje - puškom zadužen T.Z. Pripadnik 70. bojne (HV)
- Odluka Županijskog suda u Zagrebu kojom se predmet tužitelja D. P. vraća Općinskom sudu radi ponovnog suđenja. B. P. ubijena je metkom u potiljak, uz amputirana tri prsta desne ruke, za vrijeme odvijanja akcije "Džep 93", sa nakanom oslobodenja okupiranog djela RH u predjelu zvanom Medački Džep, što je činilo područje Divo-

sela, Čitluka i Počitelja. Zahtjev za nematerijalnu naknadu štete – prvostupanjskom presudom usvojen tužbeni zahtjev, po žalbi Županijski sud ukinuo presudu i vratio na ponovno postupanje/ sa obrazloženjem da sud nije dovoljno utvrdio okolnosti stradanja pok. majke te osnove odgovornosti RH. Presuda ŽS Zagreb, K-Rz-1/06, od 29.05.2008., okrivljeni Rahim Ademi i Mirko Norac, potvrđena VSRH Kž-1008/08, od 08.11.2009.

Pred **Europskim sudom za ljudska prava** nalazi se dvadesetak zahtjeva protiv Republike Hrvatske u kojima članovi obitelji stradalih u ratu ukazuju na kršenja različitih prava propisanih (Europskom) Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Većinu tužbi podnijeli su članovi obitelji usmrćenih srpskih civila. U gotovo svim tužbama ukazuje se na neučinkovito istraživanje počinjenih zločina (čl. 2. Konvencije – *Pravo na život*). U dijelu predmeta ukazuje se i na povrede prava na pristup sudu (čl. 6. – *Pravo na pravično suđenje*); prava na zaštitu od torture

i ponižavajućeg postupanja (čl. 3. – *Zabrana mučenja*); povrede čl. 5. – *Pravo na slobodu i sigurnost*; povrede čl. 13. – *Pravo na djelotvoran pravni lijek*; diskriminatorno postupanje (čl. 14. – *Zabrana diskriminacije*), a u slučajevima u kojima su nakon usmrćenja žrtava zapaljene njihove kuće i povrede prava na dom (čl. 8. – *Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života*). S obzirom da brojni zločini do danas nisu istraženi za očekivati je da će Europski sud za ljudska prava u većini slučajeva utvrditi da su podnositeljima tužbi povrijeđena određena konvencijska prava.

Dodatak 7.

Pregled komuniciranih predmeta između Europskog suda za ljudska prava i Vlade RH u zahtjevima koji se pozivaju na povredu zajamčenog prava na život, čl. 2. Konvencije – neučinkovite istrage zločina počinjenih tijekom Domovinskog rata:

1. Stoja Trivkanović v. RH, broj zahtjeva (12986/13), Sisak 25.08.1991. odvedeni sinovi i suprug po pripadnicima Hrvatske vojske. Tijela sinova do danas nisu pronađena, dok je tijelo ubijenog supruga pronađeno 28.08.1991. Predmet komuniciran 21.01.2013. Uz povrede prava na život, navedena i zabrana diskriminacije (čl. 14. Konvencije).
2. Mijo Gojević-Zrnić i dr. v. RH, (5676/13), Kijevo, 30.01.1993. podnositelju ubijena majka po pripadnicima srpskih para-vojnih formacija. Predmet komuniciran 31.12.2012.
3. Ana i Srđan Lazić v. RH, Podravska Slatina, 01.04.1992. po pripadnicima HV ubijen suprug/otac podnositelja aplikacije. Istrage i dalje neaktivna pred ŽS Bjelovar. Predmet komuniciran 08. travnja 2013.
4. Marija Nježić i Ana Štimac v. RH (29823/13), Perušić – Pocrnić, 16. listopada 1991., roditelji ubijeni po pripadnicima srpskih para-vojnih formacija. Predmet komuniciran 11. travnja 2013.
5. Ivica Perišić i dr. v. RH (80552/12), Brloška Dubrava, 29. rujna 1991. ubijeni roditelji po pripadnicima srpskih paravojskih formacija. Predmet komuniciran 09. studenog 2012.
6. Eva Lukić i dr. v. RH (67464/12), Borovo Naselje, 1991., suprug/otac podnositelja priveden i potom ubijen po pripadnicima HV. Predmet komuniciran 02. listopada 2012. Uz povrede prava na život navedene I povrede prava na pravično suđenje – pristup sudu, čl. 6. Konvencije, kao i pravo na zaštitu imovine, čl. 1. Protokola, vezano uz prisilnu naplatu parničnih troškova
7. Nada Nikolić v. RH (5096/12), Vukovar 02. listopada 1991., priveden, a potom ubijen suprug podnositeljice, njegovo tijelo nađeno u Dunavu kraj Novog Sada. Uz povrede prava na život naveden i povreda prava na djelotvoran pravni lijek po čl. 13 Konvencije. Predmet komuniciran 09. prosinca 2011.
8. Savo Orić v. RH (50203/12), Topolovica 1991., roditelji podnositelja zahtjeva ubijeni po nepoznatim osobama, I spaljena obiteljska kuća, uz povrede prava na život, na-

- vedene i povrede prava na pravično suđenje, čl. 6., pravo na dom, čl. 8., pravo na djelotvoran pravni lijek čl. 13., te zabrana diskriminacije. Predmet komuniciran 03. srpnja 2012.
9. Savo Bogdanović i dr. v. RH (72254/11), Slavonski Brod, 11. travanj 1994., ubijen otac podnositelja. Uz povrede prava na živor čl. 2., navedena i povreda zabrane diskriminacije čl. 14. Konvencije. Predmet komuniciran 11. studenog 2011.
  10. Jelica Paić i dr. v. RH (5058/12), Vukovar 10. kolovoz 1991. nestao suprug/otac podnositelja zahtjeva, tijelo pronađeno u rijeci Dunav kraj Neština. Identifikacija provedena u Novom Sadu 2004. predmet komuniciran 02. siječnja 2012. Podnositelji zahtjeva potpisali nagodbu sa Vladom RH u rujnu 2013.
  11. Elizabeta Schubert Tepšić i dr. v. RH (37777712), Vinkovci 12. listopada 1991, odveden suprug/otac podnositelja po pripadnicima HV, a potom ubijen. Predmet komuniciran 29. svibnja 2012.
  12. Solar Vjera v. RH (80898/12), Sisak, 17. rujna 1991., kćerka podnositeljice ubijena snajperskim hicem kroz prozor stana po nepoznatim počiniteljima. Predmet komuniciran 08. listopada 2013. Uz povrede prava na život čl. 2., naveden povrede i prava na zabranu torture i ponižavajućeg postupanja, čl. 3. podnositeljice zahtjeva sporom I nedjelotvornom istragom, pravo na osobni život čl. 8. borba protiv klevete današnjeg prvo optuženog te pravo na djelotvoran pravni lijek čl. 13. Konvencije.

Tijekom rujna 2013. podnositeljica aplikacije Jelica Pajić i Vlada RH potpisali su prijateljsko rješenje. Podnositeljica je podnijela tužbu zbog povrede prava na život, odnosno nedostatka djelotvorne istrage. Željko Paić, suprug podnositeljice nestao je u Vukovaru 10. kolovoza 1991. Njegovo tijelo je pronađeno u Dunavu kod mjesta Neštin (Srbija), gdje je i pokopan kao NN osoba. Ekshumacija i identifikacija tijela obavljena je 2003. godine, a tijelo je obitelji predano 2004. godine. Potom je pokrenut parnični postupak,

no tužbeni zahtjev je u više navrata odbijen zbog zastare pokretanja parničnog postupka. Pri tome su sudovi zastaru računali od kolovoza 1991., a ne od identifikacije tijela 2003., kada su srodnici pouzdano saznali da je Željko Paić ubijen nasilnom smrću. Počinitelji zločina do danas nisu procesuirani. Dogovoreno obeštećenje izosi 33.000,00 eura. S obzirom da se radi o tri podnositeljice zahtjeva (supruga i dvije kćeri) te s obzirom na postojeću sudsku praksu, dogovoreni iznos poprilično je nizak.

Troškovi izgubljenih parnica – prvi slučaj otpisanog parničnog troška

Nakon više od godinu dana od donošenja zahtjeva, Ministarstvo financija 24. rujna 2013. je Vjeri Solar, majci djevojke usmrćene u Sisku 1991. godine, otpisalo dug nastao gubitkom parnice u kojoj je od države potraživala naknadu nematerijalne štete.

Vjeri Solar dug je otpisan jer je utvrđeno da ona, s obzirom na skromne imovinske prilike, ispunjava kriterije za otpis duga prema naslovnoj Uredbi. Radi se o prvom slučaju u kojemu je članu obitelji usmrćene osobe otpisan parnični trošak temeljem Uredbe o kriterijima, mjerilima i postupku za odgodu plaćanja, obročnu otplatu duga te prodaju, otpis ili djelomičan otpis potraživanja. Ovo je prvi nama poznat slučaj u kojemu je članu obitelji žrtve otpisan dug nastao gubitkom parnice u kojoj je od države tražena naknada nematerijalne štete zbog usmrćenja bliske osobe. No mnogim tužiteljima/članovima obitelji neće biti otpisana obveza plaćanja parničnog troška, jer neće ispunjavati stroge imovinske kriterije propisane navedenom Uredbom.

Agoniju mnogih, koja će se nastaviti, Vlada RH hitno treba prekinuti donošenjem posebne uredbe kojom će prema ovoj kategoriji tužitelja otpisati svoja potraživanja. Već drugu godinu zaredom, istraživanje potreba civilnih žrtava rata potvrđuje kako je skupina članova obitelji usmrćenih tijekom rata, druga naj-

veća skupina žrtava (nakon civilnih invalida rata i osoba sa pretrpljenom materijalnom štetom).

Problem naplate parničnih troškova članovima obitelji usmrćenih, većinom srpske nacionalnosti, koji su izgubili parnice u kojima su od Republike Hrvatske tražili naknadu nematerijalne štete zbog usmrćenja svojih bližnjih još uvijek nije riješen na zadovoljavajući način. Politička volja vladajućih za rješavanjem ovoga problema je iznimno slaba. Uredba o kriterijima, mjerilima i postupku za odgodu plaćanja, obročnu otplatu duga te prodaju, otpis ili djelomičan otpis potraživanja, donesena 2012., a izmijenjena u travnju 2013., kojom država otpisuje potraživanja prema socijalno ugroženim dužnicima, nije sredstvo kojim će se u cijelosti i na zadovoljavajući način riješiti problem svih osoba koje su izgubile parnice zbog naknade neimovinske štete.

U praksi je nepostojanje pravomoćne osude počinitelja zločina za posljedicu najčešće imalo neuspjeh članova obitelji/tužitelja u parnicama za naknadu štete zbog smrti bliske osobe. U slučajevima u kojima su tužbe podizane, iako prethodno nije utvrđena kaznena odgovornost počinitelja, tužitelji su najčešće gubili parnice. S obzirom na nužnost obeštećenja svih žrtava zbog pretrpljenih patnji, veliki broj neprocesuiranih zločina ili neadekvatno provedenih kaznenih postupaka, zbog čega žrtve mogu

očekivati uspjeh u postupcima pred Europskim sudom za ljudska prava, nužno je pronaći rješenje kojim bi se obeštetile (civilne) žrtve rata. Nagodbama između oštećenika/tužitelja i tužene Republike Hrvatske prekinula bi se daljnja viktimizaci-

ja bliskih srodnika ubijenih, a država bi se riješila tereta vrlo izvjesnog plaćanja odšteta zbog neprovođenja adekvatnih kaznenih progona počinitelja i povratila bi povjerenje svojih građana u pravni sustav.

Dodatak 8.

Prema podacima objavljenim na web stranici Ministarstva financija (<http://www.mfin.hr/hr/podrska-drzavnoj-riznici>), temeljem Uredbe o kriterijima, mjerilima i postupku za odgodu plaćanja, obročnu otplatu duga te prodaju, otpis ili djelomičan otpis potraživanja (Narodne novine, broj 52/13) Ministarstvo financija je tijekom 2013. ukupno riješilo 62 zahtjeva i to: 40 pozitivno, 21 negativno i jedna obustava postupka te je u pozitivno riješenim zahtjevima:

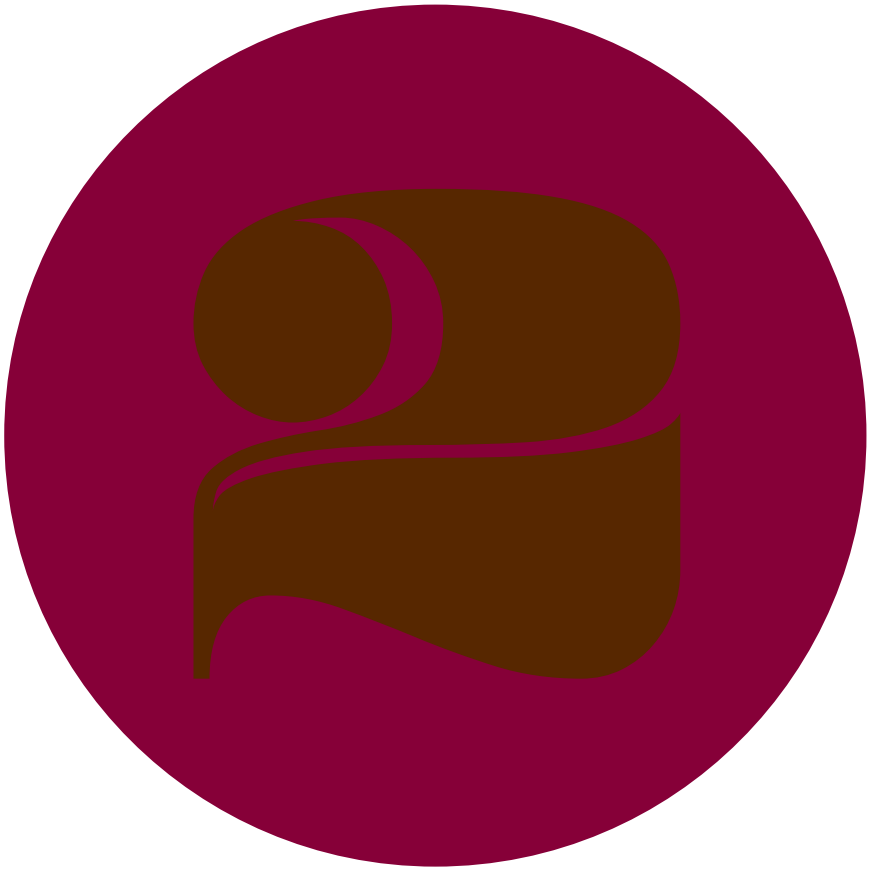
- fizičkim osobama u 2013. godini ukupno je otpisan iznos od **388.030,69 kuna**;
- pravnim osobama u 2013. godini ukupno je otpisan iznos kamata od **87.788.078,37 kuna**.

Vlada RH na sjednici 5. srpnja 2012. donijela je Uredbu o kriterijima, mjerilima i postupku za odgodu plaćanja, obročnu otplatu duga te prodaju, otpis ili djelomičan otpis potraživanja. Uredbom je predviđena mogućnost otpisa duga samo socijalno ugroženim dužnicima. Na 87. sjednici Vlade RH, 25. travnja 2013., navedena Uredba je izmijenjena. Izmjenama su ublaženi imovinski kriteriji pa bi broj dužnika čiji će dugovi prema državi biti otpisani trebao biti povećan. Kao vid rješavanja opisane sudske prakse i novonastale situacije za one čiji su bližnji stradali tijekom rata, a koji su izgubili parnice te im prijete ovrha ili već plaćaju troškove postupka, pozitivan je iskorak donošenje Uredbe o kriterijima, mjerilima i postupku za odgodu plaćanja, obročnu otplatu duga te prodaju, otpis ili djelomični otpis potraživanja, a čije je rješavanje u nadležnosti Ministarstva financija. *Documenta* je tražila u ime civilnih žrtava rata, njihovih srodnika, društvene solidarnosti, da u okviru svoje ingerencije nadležno ministarstvo potakne brže rješavanje navedenih zahtjeva za otpis potraživanja prema RH nastalih iz sudskih presuda osoba koje su izgubile svoje najbliže, a ni 20 godina nakon nisu dočekali reparaciju – ni kroz kazneni ni kroz odštetni postupak.

Navedena uredba je trenutno jedini pravni lijek dostupan tužiteljima koji nisu uspjeli sa svojim tužbenim zahtjevima za naknadu štete te kojima je naloženo plaćanje troškova parničnih postupaka, koji u pojedinim predmetima dosežu i preko 100 000,00 kn (zavisno od broja tužitelja, vrijednosti predmeta spora te dužini sudskog postupka, broju procesnih radnji). Iako je najveći broj zahtjeva odbijen zbog nastupanja zastare primjenom zastarnog roka od 5 godina računajući od dana nastupanja štete – ubojstva ili nestanka srodnika, sudski postupci su trajali i po nekoliko godina, u kojima su saslušani svjedoci vezano uz štetan događaj, ratna zbivanja u mjestu stradavanja i sl., što je dovelo do nepotrebnog odugovlačenja postupka, jer se o prigovoru zastare trebalo riješiti već na prvom ročištu. Tražeći pravdu zbog smrti bliske osobe odbijeni su, a još im je nametnuta obveza plaćanja parničnog troška, što smatramo daljnjom viktimizacijom. Zbog svega navedenog, osobito neprovođenja djelotvornog i brzog procesuiranja ratnih zločina, smatramo da postoji odgovornost i same države, kao i potrebna solidarnost društva prema žrtvama takvih zločina i njihovim srodnicima.

Potrebe i iskustva civilnih žrtava rata

27

Ciljevi istraživanja i metodologija

U daljnjem tekstu, predstavljeni su rezultati istraživanja o potrebama civilnih žrtava rata koje je Documenta drugu godinu zaredom provela u suradnji sa suradničkim organizacijama za ljudska prava, poput Centra za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka te organizacijama civilnih žrtava rata, i to Hrvatskom udrugom stradalih zaposlenika Domovinskog rata, Pravdom, Protiv zaborava i Zajednicom udruga hrvatskih civilnih stradalnika Domovinskog rata.

Istraživanje je imalo za cilj opisati **iskustva civilnih žrtava rata, identificirati potrebe civilnih žrtava rata, uključujući i očekivanja spram organizacija civilnog druš-**

tva te identificirati prepreke na koje civilne žrtve rata nailaze pri pokušaju ostvarivanja prava na obeštećenje. Istraživanje se nastavlja na konceptualni i metodološki okvir akcijskog istraživanja koji je postavljen u istraživanju provedenom 2011-2012 godine (vidi Bužinčić, Civilne žrtve rata u Hrvatskoj, 2012). U tom smislu, i ovo istraživanje, osim prethodno navedenih ciljeva, u središte svog interesa postavlja društveno djelovanje usmjereno na društvenu promjenu kroz osnaživanje specifičnih društvenih grupa koje obično karakterizira nepovoljan položaj unutar društvenih odnosa moći. Drugim riječima, svrha ovog istraživačkog ciklusa kao i

prethodnog, ispoljava se u participativnom i emancipacijskom karakteru, odnosno doprinosu društvenoj promjeni kroz osnaživanje pojedinih grupa.

U ovom istraživačkom ciklusu anketni upitnik doživio je manje preinake. U socio-demografskom sklopu čestica kojom se utvrđuje broj članova uže obitelji zamijenjena je česticom kojom se utvrđuje broj članova kućanstva. U sam upitnik uvedena je nova čestica kojom se utvrđuju razlozi nepokretanja sudskih postupaka, odnosno razlozi zbog kojih se žrtve ne odlučuju na pokretanje sudskih postupaka kojima bi ostvarile pravo na obeštećenje. Također, uvedena je čestica kojom se utvrđivalo (ne)ostvarivanje prava na obnovu u slučaju uništenog objekta (kuća, gospodarski objekt, vikendica). Istraživanje je provedeno metodom ankete na namjernom uzorku od 41 ispitanika/ca. Ispitani-

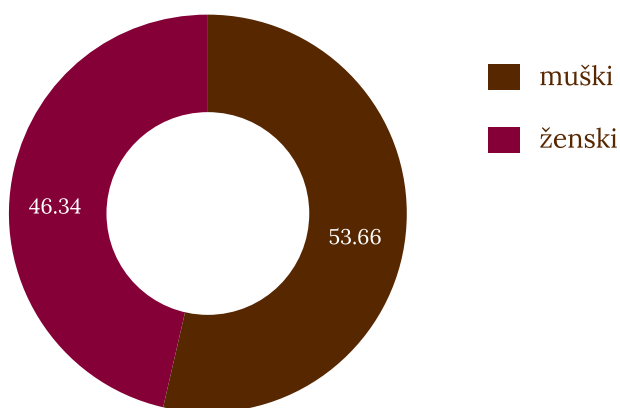
ci su članovi udruga civilnih stradalnika ili pojedinci koji su upoznati s radom tih udruga. Do ispitanika se dolazilo sugestijama udruga civilnih stradalnika, a veliki dio podataka prikupljen je tijekom i nakon javnih tribina na temu obeštećenja civilnih žrtava rata organiziranih od strane *Documente* i pojedinih udruga civilnih stradalnika među sudionicima i/ili publikom. Prikupljanje podataka provedeno je u periodu od rujna 2013. godine do veljače 2014. godine. Dio anketnih upitnika ispunjen je putem telefona. Premda tip i veličina uzorka ne dozvoljavaju da na temelju rezultata istraživanja zaključujemo o iskustvima i potrebama cjelokupne populacije civilnih stradalnika, rezultati ipak ukazuju na iskustva i potrebe pojedinih članova populacije. Odnosno, istraživanjem su detektirana iskustva, potrebe, ali i problemi s kojima se susreću neke od civilnih žrtava rata.

Socio-demografske karakteristike ispitanika

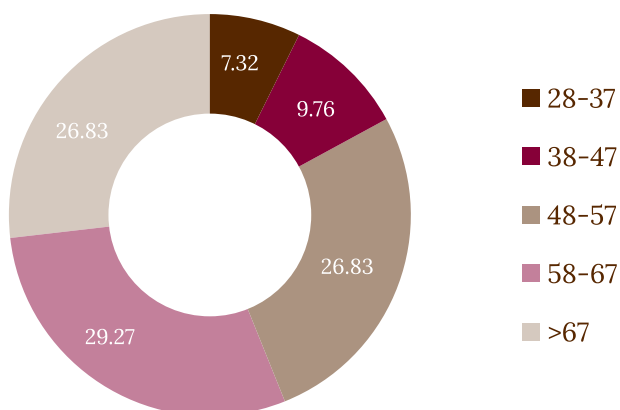
Od 41 ispitanika/ce koji su sudjelovali u istraživanju 53,66% su muškog spola, a 46,34% je ženskog spola. Više od pola ispitanika (56,1%) nalazi se u dobi iznad 57 godina, jedna četvrtina ispitanika (26,83%) nalazi

se u dobi između 48 i 57 godina, jedna šestina (17,08%) u dobi između 28 i 47 godina, dok niti jedan ispitanik/ca obuhvaćeni istraživanjem nisu mlađi od 28 godina.

Slika 1. Spol (%)

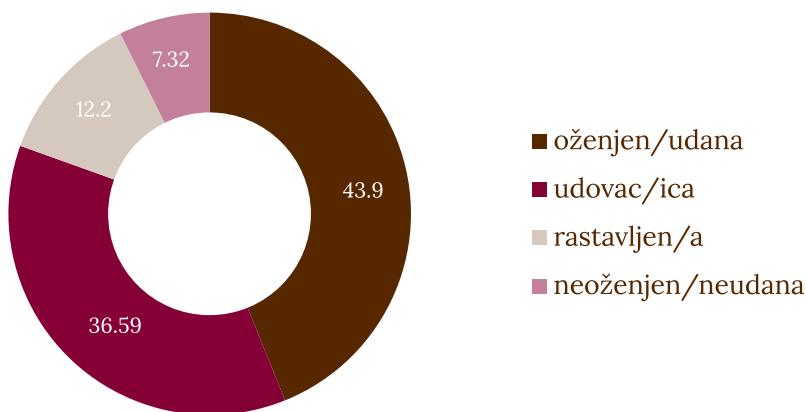
Slika 2. Dob (%)

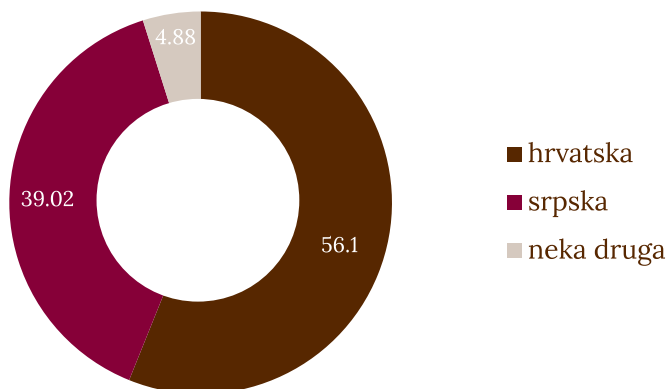
Jednako tako, najveći udio ispitanika (80,49%) je oženjeno/udano ili su udovci/udovice, jedna osmina (12,2%) je rastavljena, dok ih 7,32% nije oženjeno/udano. Niti jedan ispitanik/ca ne živi u vanbračnoj vezi s partnerom/icom. Djecu ima 87,8% ispitanika/ca, a 12,2% nema. Više od pola ispitanika (56,1%) hrvatske su

nacionalnosti, 39,02% ispitanika su srpske nacionalnosti, dok 4,88% ispitanika ima neku drugu nacionalnu pripadnost (1 ispitanica je mađarske nacionalnosti, a 1 ispitanik njemačke nacionalnosti). Niti jedan ispitanik/ca nisu se izjasnili kao nacionalno neopredijeljeni.

Slika 3. Bračno stanje (%)

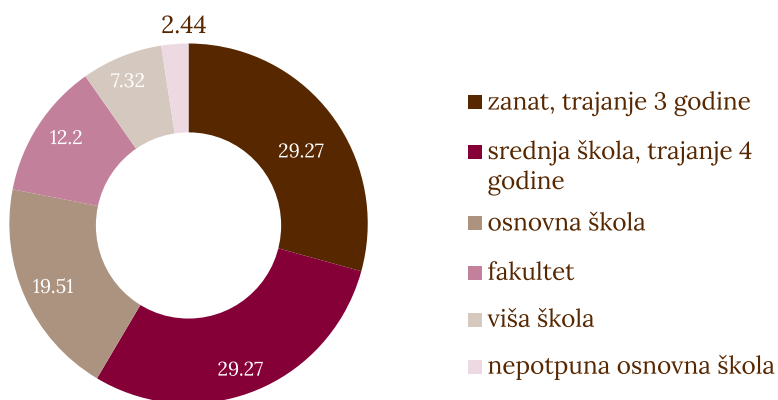
Slika 4. Nacionalna pripadnost (%)

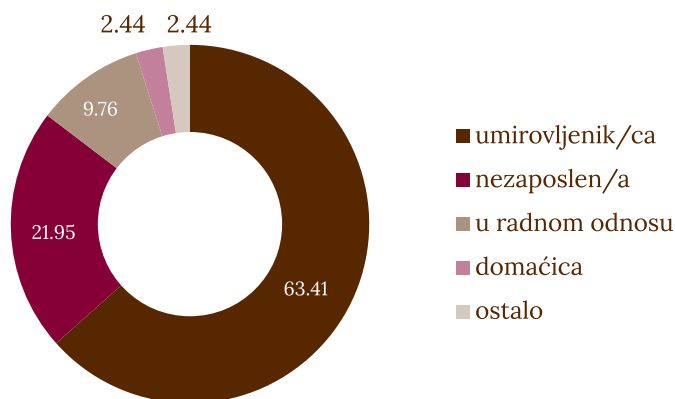
Što se tiče obrazovne strukture, više od pola ispitanika (58,54%) ima završenu srednju školu u trajanju od 4 godine ili srednju školu u trajanju do 3 godine, tj. zanat. Jedna petina ispitanika (19,51%) ima završenu osnovnu školu, a jedna osmina (12,2%) ima fakultetsko obrazovanje. 7,32% ispitanika ima višu školu, a nepotpunu osnovnu školu ima 2,44% ispitanika. Niti jedan ispitanik/ca nema najviši stupanj obrazovanja (specijalizacija, magisterij, doktorat), kao što nema niti jedan ispitanik/ca bez škole. Kada

je u pitanju radni status ispitanika, on prati dobnu strukturu. **Najveći udio ispitanika (63,41%) su umirovljenici/ce, nakon toga slijede nezaposleni (21,95%), a tek 9,76% ispitanika/ca je u radnom odnosu. 1 ispitanica (2,44%) je domaćica i 1 ispitanik (2,44%) je u invalidskoj mirovini. Niti jednom ispitaniku izvor prihoda nije honorarni rad ili samostalna privredna djelatnost te niti jedan ispitanik nije samostalni poljoprivrednik ili učenik/ca, odnosno student/ica.**

Slika 5. Obrazovanje (%)

Slika 6. Radni status (%)

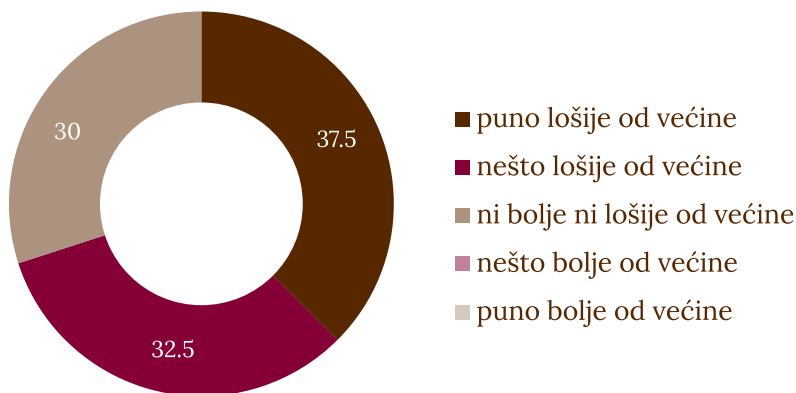

Samoprocjena imovinskog stanja ukazuje na **loš ekonomski položaj ispitanika**. Tako 70% ispitanika svoje imovinsko stanje procjenjuju kao nešto lošije ili puno lošije od većine, tek 30% svoje imovinsko stanje procjenjuje niti boljim niti lošijim od većine, dok niti jedan ispitanik/ca svoje imovinsko stanje

ne procjenjuju kao nešto bolje ili puno bolje od većine. Jedna trećina ispitanika živi u dvočlanim kućanstvima (32,35%), po 23,53% živi u jednočlanim, odnosno tročlanim kućanstvima (32,35%), a jedna petina u četveročlanim ili peteročlanim kućanstvima (20,59%).

Slika 7. Imovinsko stanje (%)

PREBIVALIŠTE ISPITANIKA	BROJ SUDIONIKA/CA ISTRAŽIVANJA
Vinkovci	2
Trpinja	1
Belišće	4
Valpovo	2
Slavonski Brod	1
Pakrac	1
Dubrovnik	3
Pula	1
Zagreb	1
Pisarovina	1

Opatija	1
Beograd	1
Sremska Mitrovica	1
Novi Sad	1
Bjelovar	3
Vukovar	1
Zadar	1
Stuttgart (Njemačka)	1
Vrbanja	1
Podvinje	1
Velika Kapanica	1
Aljmaš	1
Đakovo	5
Kopačevo	1
Vrhovine	1
Hrkanovci Đakovački	1
Markušica	1

U odnosu na uzorak iz istraživanja koje je provedeno 2011-2012 godine, ovaj uzorak obuhvaća više ispitanika muškog spola te je spolna struktura ispitanika generalno uravnoteženija. Uzorak obuhvaća više ispitanika srpske nacionalnosti što je posljedica činjenice da su jedna od najbrojnijih skupina u istraživanju žrtve terorističkih napada, odnosno građani kojima su tijekom rata minirani

stambeni ili poslovni objekti i druga imovina. Na kraju, u odnosu na uzorak iz 2011-2012 godine ispitanike iz ovog uzorka karakterizira puno lošiji ekonomski položaj. Naime, dok je u spomenutom uzorku tek 25% ispitanika izjavilo da žive nešto lošije ili puno lošije od većine, takvo što u ovom uzorku izjavilo je 70% ispitanika.

Ostvarenje prava na obeštećenje

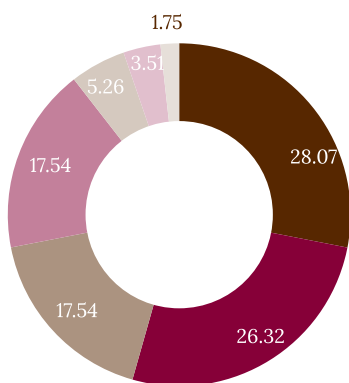
Premda je istraživanjem obuhvaćen 41 ispitanik/ca, s obzirom na **moгуćnost postojanja višestrukih stradanja unutar jedne obitelji ili kod jednog ispitanika**, ukupan broj stradanja zabilježenih istraživanjem je 52. Tako je, na primjer, jednoj ispitanici muž usmrćen sa još nekoliko sumješšana, dok je ona sama bila žrtva zlostavljanja. S druge strane, neki ispitanici su ranjeni kao civili tijekom rata te imaju status civilnih invalida rata. **Više od pola (54,39%) zabilježenih oblika stradanja ili kategorija civilnih žrtava rata odnosi se na osobe koje su direktne žrtve terorističkih, odnosno diverzantskih akcija, i na osobe koje su ranjene zbog ratnih djelovanja u obitelji poginuo, umro ili nestao član obitelji.** U drugoj kategoriji samo u

jednom slučaju se radi o osobi kojoj su nestali članovi obitelji, svi ostali oblici stradanja odnose se na osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo član obitelji. **Trećina stradanja (35,09%) odnosi se na kategorije civilnih invalida rata (status) i osoba koje su ranjene kao civili tijekom ratnih djelovanja (bombardiranjem, eksplozijom ratnog materijala, zalutalim metkom).** Ove dvije kategorije učestalo se preklapaju. Kao što je prethodno spomenuto, neki ispitanici su ranjeni kao civili tijekom rata i slijedom toga su ostvarili status civilnih invalida rata. U samo dva slučaja ispitanici, koji su ranjeni kao civili, nemaju istovremeno i status civilnih invalida rata. Ostala zabilježena prisutstva kategorija osoba koje su ranjene kao

civili tijekom ratnih djelovanja odnose se na takvu vrst stradanja prisutnu u užoj ili široj obitelji, ali ne i kod konkretnog ispitanika/ce koji su sudjelovali u istraživanju. **Jedna devetina stradanja (10,53%) odnosi se na kategorije osoba koje su zlostavljane, osobe koje su bile lišene**

slobode od strane aktivnih vojski i zbog toga trpe trajna oštećenja te na kategoriju „ostalo“ koja obuhvaća 2 ispitanika (osobu kojoj je član obitelji poginuo nakon rata od zaostalih minsko-eksplozivnih naprava i osobu koja je imala iskustvo prisilnog rada).

Slika 9. Zastupljenost kategorija civilnih žrtava rata (%)

- osobe koje su direktne žrtve terorističkih, odnosno diverzantskih akcija
- osobe kojima je zbog ratnih djelovanja u obitelji poginuo, umro ili nestao član obitelji
- civilni invalid rata
- osobe koje su ranjene kao civili tijekom ratnih djelovanja (bombardiranjem, eksplozija ratnog materijala, zalutali metak)
- osoba je zlostavljana
- ostalo
- osoba je bila lišena slobode od strane aktivnih vojski i zbog toga trpi trajna oštećenja

S obzirom na samoprocjenu ispitanika o broju direktnih civilnih žrtava rata u obitelji, istraživanje je zabilježilo 100 direktnih civilnih žrtava rata. Osim već spomenutih višestrukih stradanja unutar obitelji gdje je jedna osoba poginula, a dvije ili čak tri su ranjene, neki ispitanici kojima je tijekom ratnih djelovanja poginuo član obitelji, osobito ako se radi o bračnom drugu, u direktne civilne žrtve rata ubrajaju i sebe i svoju djecu. Jednako tako,

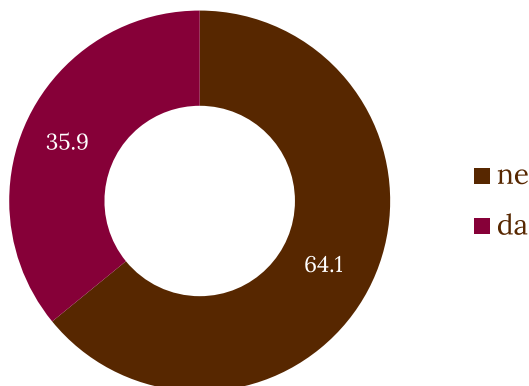
ispitanici koji su žrtve terorističkih napada gotovo redovito u direktne civilne žrtve rata osim sebe ubrajaju i supružnika/cu i djecu. Dakle, s obzirom na mogućnost višestrukih stradanja unutar jedne obitelji ili kod jednog ispitanika te s obzirom na činjenicu da su osim direktnih civilnih žrtava rata, i sami ispitanici i ostali članovi uže obitelji – civilne žrtve, **broj stradalih u konačnici je i više nego dvostruko veći od broja ispitanika obuhvaćenih uzorkom.**

Ostvarena prava kroz upravni i sudske postupke

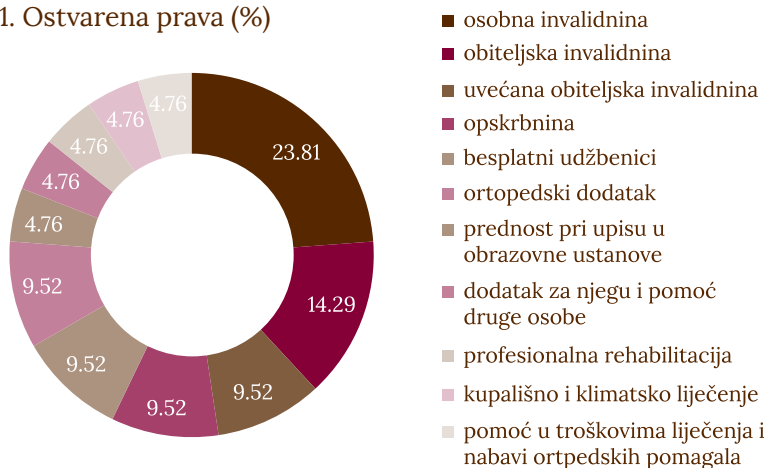
Samo jedna trećina ispitanika tražila je neki vid pravne pomoći kao civilna žrtva rata. Od 14 ispitanika koji su tražili neki vid pravne pomoći, 9 ih je ostvarilo neko od prava kao civilna žrtva rata, a 5 nije uspjelo ostvariti niti jedno pravo. Svih devetero ispitanika koji su ostvarili neko od prava pripadaju skupini civilnih

invalida rata. U skladu s tim, kao najčešće ostvarivana prava pokazale su se osobna invalidnina i obiteljska invalidnina. Od 9 ispitanika koji su ostvarili neko od prava, 4 ih je ostvarilo samo jedno pravo, dva prava je ostvarilo 3 ispitanika, a više od dva prava ostvarilo je 2 ispitanika.

Slika 10. Traženje pravne pomoći (%)

Slika 11. Ostvarena prava (%)

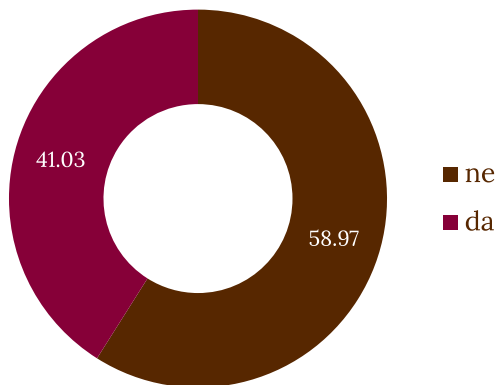

25 ispitanika odgovorilo je da **nikada nisu tražili neki vid pravne pomoći kao civilna žrtva rata**. Ovu skupinu u najvećoj mjeri sačinjavaju žrtve terorističkih napada (15), osobe kojima je poginuo član obitelji (8) te jedna žrtva zlostavljanja i jedna osoba koja je ranjena kao civil tijekom ratnih djelovanja. Kao glavne razloge koji su ih spriječavali u traženju pravne pomoći uglavnom navode **neimanje prava ni po kojoj osnovi, odnosno neimanje statusa civilne žrtve rata čime im je u potpunosti onemogućeno da pokušaju ostvariti ikakva prava kao civilne žrtve rata**. Sljedeća dva razloga koja ispitanici učestalo navode su **neposjedovanje potrebne dokumentaci-**

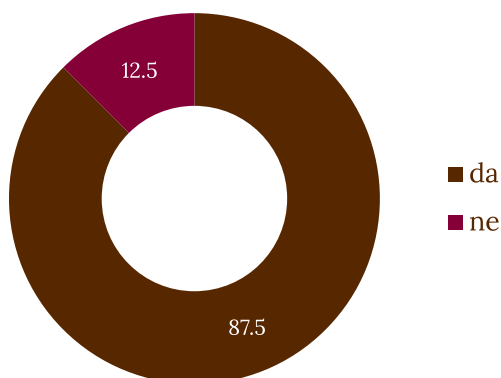
je te neznanje o svojim pravima i eventualnim mogućnostima ostvarivanja istih. Istek roka je četvrta najučestalija prepreka u ostvarivanju prava.

Sudski postupak zbog ostvarivanja prava na obeštećenje kao civilna žrtva rata pokretalo je 16 ispitanika. Od tih 16 ispitanika stručnu pomoć ili odvjetnika imalo je 14 ispitanika, a samo 4 ispitanika sjeća se da je upozoreno na visoke troškove postupka. Ispitanike koji su pokretali sudski postupak zbog ostvarenja prava na obeštećenje kao civilna žrtva rata tražilo se da kažu u kojoj se fazi nalazi postupak.

Slika 12. Pokretanje sudskog postupka (%)

Slika 13. Stručna pomoć ili odvjetnik

Od 16 ispitanika koji su pokrenuli sudski postupak, njih 14 pripada skupini žrtva terorističkih napada, koja predstavlja jednu od dvije najveće skupine u uzorku. **U velikoj većini slučajeva postupci koje su pokrenuli na hrvatskim sudovima odbijeni su te su se žrtve obratile Europskom sudu za ljudska prava.**

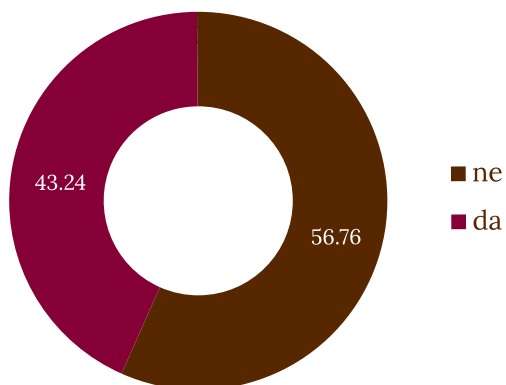
S druge strane, ispitanike koji su odgovorili da **nisu pokretali sudski postupak** pitalo se da navedu što ih je spriječavalo u pokretanju sudskog postupka. Od 23 ispitanika koji nisu pokretali sudski postupak, njih 11 pripada skupini civilnih žrtava kojima je član obitelji poginuo, umro ili nestao tijekom ratnih djelovanja, 7 ispitanika pripada skupini civilnih invalida rata, 2 ispitanika pripadaju skupini žrtava terorističkih napada, a 1 ispitanica skupini zlostavljanih i 1 ispitanica skupini „ostalo“. Kao

glavne razloge koji su ih spriječavali u pokretanju sudskih postupaka ovi ispitanici navode **osjećaj da time ništa neće postići, nepovjerenje u sustav te neznanje i neupoznatost s pravnim mogućnostima.**

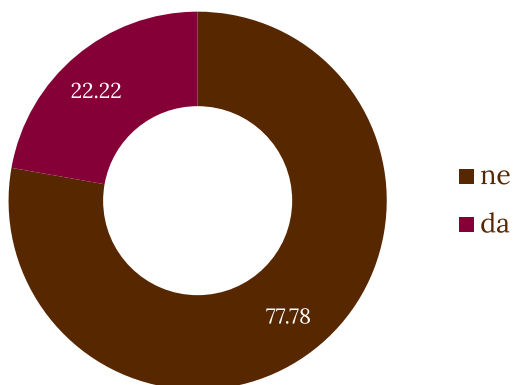
Kazneni progon počinitelja kaznenom prijavom ili na neki drugi način iniciralo je 16 ispitanika. Ispitanike se također pitalo, neovisno o tome da li su pokretali kazneni progon počinitelja, jesu li su počinitelji poznati. 8 ispitanika tvrdi da su počinitelji poznati, no samo u dva slučaja ispitanici se pozivaju na službeni postupak ili sudsku presudu. Od 16 ispitanika koji su inicirali kazneni progon počinitelja 13 su žrtve terorističkih napada, a samo jedna od tih žrtva tvrdi da su počinitelji poznati, ali se ne poziva niti na službeni postupak niti na sudsku presudu.

Slika 14. Kazneni progon počinitelja (%)

Slika 15. Poznati počinitelji

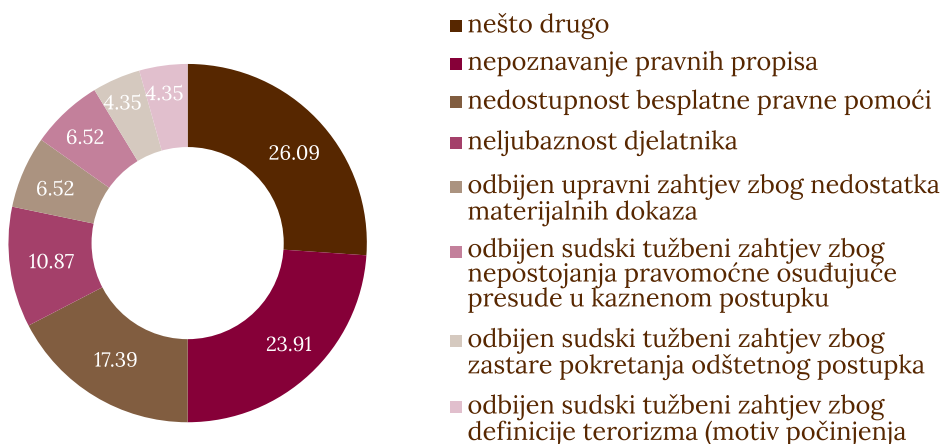
Od 33 ispitanika koja su odgovorila na pitanje o pravnim preprekama na koje su nailazili prilikom ostvarivanja prava na odštetu, 4 ispitanika su izjavila da nisu ni pokušavala ostvariti pravo na odštetu. Od 29 ispitanika koja su pokušala ostvariti pravo na odštetu, **27 ih se susrelo s pravnim preprekama**, a 2 ispitanice su izjavile da se nisu susrele s

nikakvim pravnim preprekama. Od ispitanika koji su se susreli s pravnim preprekama 15 ih se susrelo s višestrukim pravnim preprekama. 11 ispitanika susrelo se s dvije prepreke, a s više od dvije pravne prepreke susrelo se 4 ispitanika. Pravne prepreke s kojima su se ispitanici najčešće susreli odnose se na **odbijanje sudskog tužbenog zahtjeva**

zbog drukčijeg prebivališta i zbog toga što osoba ne koristi objekat, odnosno zbog toga što se ne radi o stambenom objektu, tj. zbog toga što se radi o poslovnom prostoru. Ove prepreke obuhvaćene su kategorijom „nešto drugo“, a na njih su

u pravilu nailazile žrtve terorističkih napada. Ostale pravne prepreke s kojima su se civilne žrtve rata učestalo susretale su **nepoznavanje pravnih propisa, nedostupnost besplatne pravne pomoći i neljubaznost djelatnika institucija.**

Slika 16. Pravne prepreke prilikom ostvarivanja prava na odštetu (%)

Na pitanje o ostvarivanju prava na obnovu u slučaju srušene kuće odgovorilo je 28 ispitanika. 4 ispitanika je odgovorilo da nisu trebali obnovu (jedan civilni invalid i tri osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji), a 1 ispitanik (žrtva terorističkih napada) niti nije tražio pravo na obnovu. **Od 23 ispitanika koja su tražila pravo na obnovu, 7 ih je ostvarilo to pravo, a 16 nije.** Od 7 ispitanika koji su ostvarili pravo na obnovu 4 pripada skupini osoba kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji, 2 ispitanika pripadaju

skupini žrtava terorističkih napada, a 1 skupini zlostavljanih osoba. Od 16 ispitanika koja su odgovorili da nisu ostvarili pravo na obnovu, 13 pripada skupini žrtava terorističkih napada, dok 3 ispitanice pripadaju skupini osoba kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji. U slučaju žrtava terorističkih napada koje su ostvarile pravo na obnovu, jedan ispitanik je sam obnovio objekt te mu je država kasnije nadoknadila, doduše, manji dio troška obnove. U drugom slučaju, ispitanici je država obnovila manji dio objekta. Odnosno, država

je obnovila 50 kvadrata objekta koji je bio veličine preko 300 kvadrata, a ostatak je ispitanica obnovila sama. Manji dio žrtava terorističkih napada, koje nisu ostvarile pravo na obnovu, objekte su obnovile same ili ostaci objekata stoje zapušteni. Veći dio žrtava objekte je prodao, tj. prodali su zemljište na kojemu se nalazio srušeni objekat. Par ispitanika koji su spomenuli razloge zbog kojih nisu uspjeli ostvariti pravo na obnovu naveli su slijedeće: objekt se nije nalazio u zoni ratnog djelovanja i/ili nisu boravili u objektu, tj. nije se radilo o stambenom objektu. U tom smislu, sve žrtve – neovisno o kategoriji stradanja – koje su ostvarile pravo na obnovu imale su prebivalište u zoni ratnog djelovanja, a oštećeni su objekti bili stambeni objekti.

S druge strane, objekti žrtava koje nisu ostvarile pravo na obnovu nalazili su se izvan zone ratnog djelovanja, ili ukoliko su se nalazili u zoni ratnog djelovanja, oštećeni objekti nisu bili stambeni objekti nego se radilo o poslovnim prostorima ili kućama u kojima žrtve nisu stalno prebivale, odnosno vikend kućama. Što se tiče 3 ispitanice, osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji, u jednom slučaju ne radi se o zoni ratnog djelovanja, no u druga dva slučaja stambeni objekti koji su bili oštećeni nalazili su se u zoni ratnog djelovanja (Pakrac i Kopačevo). Nije jasno zašto dotične nisu ostvarile pravo na obnovu, one same nisu ponudile nikakva objašnjenja.

Podrška civilnim žrtvama rata

Medicinsku ili psihološku pomoć primilo je svega 8 ispitanika, a 31 nije. Uglavnom se radi o medicinskoj pomoći koja u tri slučaja uključuje i dodatnu rehabilitaciju, a samo jedna ispitanica primila je i psihološku pomoć od tima za psiho-socijalnu pomoć žrtvama rata. Očekivano, medicinsku pomoć redovito su primali civilni invalidi rata i ispitanici koji su ranjeni kao civili tijekom ratnih djelovanja. Ispitanica koja je primila psihološku pomoć također je ranjena kao civil tijekom ratnih djelovanja i 80 postotni je civilni invalid rata.

Što se tiče pomoći koju bi rado dobili, a dosada je izostajala, ispitanici u najvećoj mjeri navode **financijsku pomoć i javno priznanje patnje, pod čime se često podrazumijeva priznanje statusa civilne žrtve**

rata, dok manji dio ispitanika ističe da bi rado primili **psiho-socijalnu pomoć. Potrebu za psiho-socijalnom pomoći iskazuju civilni invalidi rata i osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji.** Ispitanici **osiguranje pomoći uglavnom očekuju od države.** No istovremeno, trećina ispitanika kaže da ne očekuje ništa, tj. ne želi ništa ili ne znaju kakvu bi pomoć htjeli primiti. Dio ovakvih stavova zasigurno proizlazi iz razočaranosti odnosom države spram civilnih žrtava rata, odnosno nezainteresiranošću države za probleme i potrebe civilnih žrtava rata.

Ovo se osobito odnosi na žrtve terorističkih napada koje su se tijekom rata nalazile na područjima koja nisu bila zone ratnog djelovanja pa stoga nemaju mogućnost ostva-

rivanja nikakvih prava. Ali i kada su u pitanju osobe kojima je zbog ratnih djelovanja u obitelji poginuo, umro ili nestao član obitelji koje također u velikoj većini slučajeva nemaju status civilnih žrtava rata te shodno tome ne ostvaruju nikakva prava, vjerojatno djelomično i stoga što nisu nikada niti tražile neki vid pravne pomoći kao civilna žrtva rata. Dakle, možemo pretpostaviti i da protok vremena, tijekom kojeg nisu uspjeli ostvariti pravo na obeštećenje, ima utjecaja na to da se ispitanici danas doimaju rezignirano. Tako jedna ispitanica, osoba kojoj je tijekom ratnih djelovanja poginuo član obitelji, kaže da joj pomoć sada ne treba, da ju prije nije tražila jer nije bilo vremena za razmišljanje o tome, a da nitko nije niti nudio ikakvu pomoć. Dok jedna druga ispitanica, žrtva terorističkih napada, kaže da ne zna kakvu bi pomoć ili podršku rado dobila jer ju ionako nitko ništa nije ni pitao.

Istraživanje je pokušalo ustanoviti što je ispitanicima, odnosno civilnim žrtvama rata koje su obuhvaćene uzorkom važno kod priznanja patnje. U daleko najvećem broju slučajeva ističe se **novčana naknada**, što nije neobično ukoliko se ima na umu da najveći udio ispitanika svoje imovinsko stanje procjenjuje lošim, odnosno kao nešto lošije (32,50%) ili puno lošije od većine (37,50%). Također, valja imati i na umu da najveću skupinu u uzorku čine žrtve terorističkih napada iz čijih iskaza se može iščitati da je ova grupa ljudi, osim straha i psihičkog stresa, pretrpjela i popriličnu materijalnu štetu. Jednako tako, invalidnost iziskuje dodatna financijska izdvajanja i/ili u odrede-

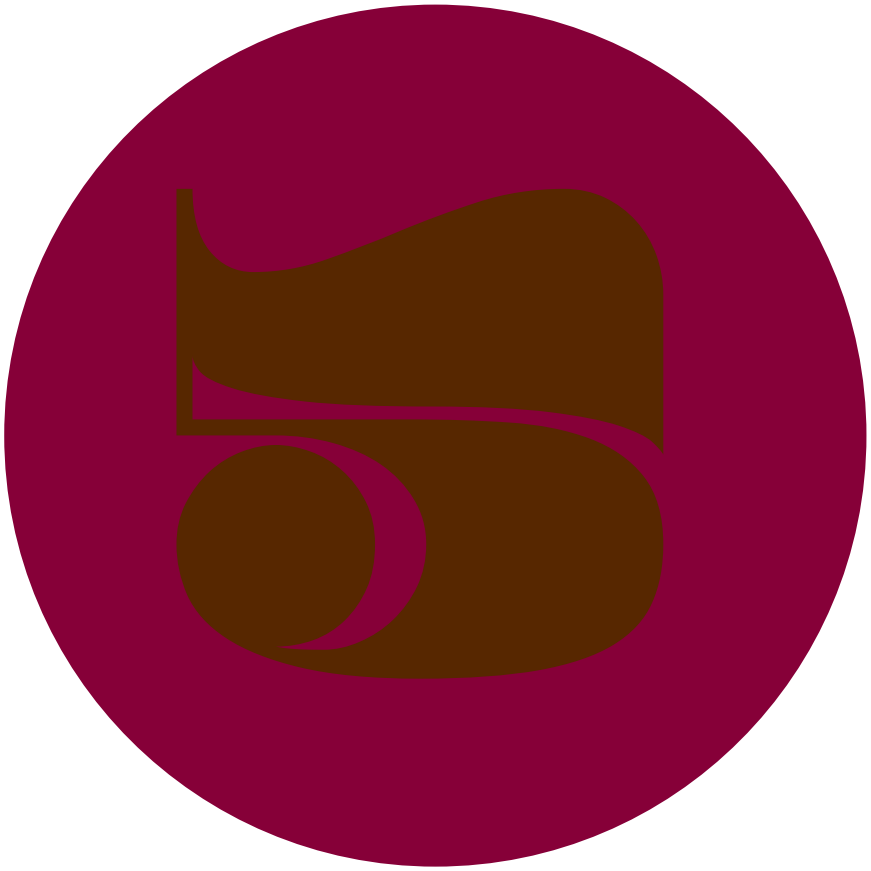
noj mjeri ograničava radnu sposobnost osobe pa stoga i mogućnosti privređivanja. Jedan od ispitanika, osoba koja je ranjena kao civil tijekom ratnih djelovanja i civilni je invalid rata, jasno je ukazao na to kada je rekao da ne može napredovati na poslu zbog invalidnosti te da njegova invalidnost košta. Osim novčane naknade, ispitanicima je kod priznanja patnje u najvećoj mjeri važno **postizanje statusa civilne žrtve rata i izjednačavanje svih žrtava**.

Može se reći da između novčane naknade, postizanja statusa civilne žrtve rata i izjednačavanja svih žrtava postoji zajednička poveznica. Naime, jedino kroz ostvarivanje prava na status civilne žrtve rata pojedinci mogu ostvariti nekakav oblik obeštećenja. S druge strane, iza težnje za izjednačavanjem svih žrtava rata ne krije se ideja o podjeli žrtava s obzirom na nacionalnu pripadnost, nego s obzirom na braniteljski i civilni status. Drugim riječima, ispitanici nerijetko iskazuju želju da ih se u pravima izjednači s braniteljima za koje smatraju da, u odnosu na civilne žrtve rata, ostvaruju više prava i na osnovu toga i veće novčane naknade. Jedan ispitanik, osoba kojoj je zbog ratnih djelovanja poginuo član obitelji, kaže da mu je kod priznanja patnje važno da se jednako vrednuju sva stradanja, i civila i branitelja. Dok drugi ispitanik, osoba kojoj su zbog ratnih djelovanja nestali članovi obitelji, kaže da mu je kod priznanja patnje važna pravednija raspodjela financijskih sredstava za civilne i vojne žrtve jer se previše novaca izdvaja za branitelje, a za civilne žrtve rata ništa.

Konačno, ispitanike se tražilo da naведу na koji način ih udruge mogu podržati. Glavni oblik podrške ili očekivanje od udruga može se sveći pod zajednički nazivnik koji bi glasilo „**kampanje za povećanje vidljivosti civilnih žrtava rata i njihovih zahtjeva**“. Odnosno, ispitanici u najvećoj mjeri od udruga civilnog društva očekuju **kampanje za javno zagovaranje obeštećenja u obliku materijalnih naknada, za priznanje patnje i ostvarivanje statusa civilne žrtve rata te zajednički, koordinirani rad udruga u borbi za ostvarivanje prava**. Jedna ispitanica, sto postotni civilni invalid rata, smatra da udruge civilnim žrtvama rata mogu pomoći medijskim zagovaranjem, kako bi se za njih čulo. Druga ispitanica, osamdest postotni civilni invalid rata, kaže da udruge mogu pomoći u bržem rješavanju gorućih pitanja učinkovitijom koordinacijom svih udruga koje rade na istoj problematici jer bi se na taj način povećao pritisak na centar moći. Dok ispitanica, osoba kojoj je zbog ratnih djelovanja poginuo član

obitelji, smatra da udruge mogu pomoći da se zajednički pokuša nešto ostvariti, usprkos tome što je već dosta vremena prošlo pa se stvorila atmosfera kao da se ništa neće postići. Premda u nešto manjoj mjeri, ispitanici od udruga također očekuju i **besplatnu pravnu pomoć te informacije o mogućim pravima koja mogu ostvariti**. I ovdje postoji dio ispitanika, točnije jedna četvrtina, koji ne znaju na koji način bi ih udruge mogle podržati, ako uopće. Ispitanica, osoba kojoj je zbog ratnih djelovanja poginuo član obitelji i žrtva je terorističkih napada na pitanje o tome kako joj udruge mogu pomoći odgovorila je slijedeće: „Od kud da ja znam, pa ja sam svuda hodala i ništa.“ Druga ispitanica, žrtva terorističkih napada, izjavila je: „Ne znam, ima puno pomoći sa svih strana, ali ništa se ne događa.“, dok je ispitanik, također žrtva terorističkih napada, kazao: „Veliki su naponi i ja to cijenim, ali udruge nemaju moć da se mijenja zakon, a dok se to ne promijeni nema ništa od toga.“

Iskustva specifičnih skupina civilnih žrtava rata

49

Analiza rezultata istraživanja pokazala je da civilne žrtve rata nisu homogena skupina, odnosno da se međusobno razlikuju s obzirom na iskustva, potrebe i prava koja ostvaruju. Premda u cjelini iskazuju potrebu za financijskom pomoći, tj. nadoknadom štete te od organizacija civilnog društva očekuju pomoć u zagovaranju prava na obeštećenje, potrebu za psihološkom i/ili medicinskom pomoći iskazuju isključivo civilni invalidi rata i osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji. Osim toga, prava kao civilne žrtve rata ostvaruju isključivo civilni invalidi rata, dok su žrtve terorističkih napada, zbog neimanja statusa civilnih

žrtava rata i ograničenja vezanih uz ostvarivanje prava na obnovu, prisiljene svoje pravo na obeštećenje ostvarivati putem sudskih postupaka. Također, dok žrtve terorističkih napada pod priznanjem patnje podrazumijevaju priznanje zločina i izvinjenje, osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji i civilni invalidi rata pod tim podrazumijevaju jednako vrednovanje civilnih i braniteljskih žrtava, odnosno izjednačavanje u pravima s vojnim invalidima. S obzirom na rečeno, u nastavku će pojedinačno biti prikazana iskustva i potrebe triju najvećih skupina civilnih žrtava rata obuhvaćenih istraživanjem.

Žrtve terorističkih napada

Kao što je već spomenuto najučestalija kategorija stradanja zabilježena u ovom istraživanju odnosi se na žrtve terorističkih napada. Gotovo polovica ispitanika navodi da su **miniranjju i demoliranjju objekata prethodili različiti oblici zastrašivanja i maltretiranja, najčešće telefonskim pozivima, koji su u nekim slučajevima uključivali prijetnje smrću.** Svi ispitanici s ovom kategorijom stradanja, osim jednog koji je ujedno i civilni invalid rata, nikada nisu tražili neki vid pravne pomoći kao civilne žrtve rata. Kao razloge koji su ih spriječavali u traženju pravne pomoći uglavnom navode **neimanje prava ni po kojoj osnovi, odnosno neimanje statusa civilne žrtve rata čime im je u potpunosti onemogućeno da pokušaju ostvariti bilo kakva prava kao civilne žrtve rata.**

tvrdi da su počinitelji poznati, ali se ne poziva niti na službeni postupak niti na sudsku presudu. S pravnim preprekama prilikom ostvarivanja prava na odštetu nisu se susrele samo dvije ispitanice, a dva ispitanika nisu niti pokušali ostvariti pravo na odštetu. Svi ostali susretali su se pravnim preprekama i to najčešće s **odbijanjem sudskog tužbenog zahtjeva zbog drukčijeg prebivališta, zbog toga što osoba ne koristi objekat, odnosno zbog toga što se ne radi o stambenom objektu, tj. zbog toga što se radi o poslovnom prostoru, i s neljubaznošću djelatnika.** U manjoj mjeri susretali su se i sa **odbijanjem sudskog tužbenog zahtjeva zbog nepostojanja pravomoćne osuđujuće presude u kaznenom postupku, zbog definicije terorizma i zbog zastare pokretanja odštetnog postupka.**

50

Velika većina ispitanika koji pripadaju skupini žrtava terorističkih napada pokretali su sudski postupak zbog ostvarivanja prava na obeštećenje kao civilna žrtva rata. Svi ispitanici/ce, osim jednog, koji su pokretali sudski postupak imali su **stručnu pomoć ili odvjetnika, a više od pola nije bilo upozoreno na visoke troškove postupka. U velikoj većini slučajeva postupci koje su pokrenuli na hrvatskim sudovima odbijeni su te su se žrtve obratile Europskom sudu za ljudska prava.** Također, **velika većina inicirala je kazneni progon počinitelja, a u gotovo svim slučajevima podnesena je kaznena prijava protiv nepoznatih počinitelja.** Samo jedna žrtva

Pravo na obnovu ostvarila su samo dva ispitanika, a jedan niti nije tražio obnovu. Oba ispitanika, tj. ispitanik i ispitanica koji su ostvarili pravo na obnovu **imali su objekte u zoni ratnog djelovanja, odnosno u Dubrovniku, a objekti su spadali u kategoriju stambenih objekata. U svim ostalim slučajevima ispitanici nisu ostarili pravo na obnovu.** Objekti su se najčešće nalazili izvan zone ratnog djelovanja, većinom u općini Bjelovar, i u većini slučajeva osobe nisu imale prebivalište na toj adresi, odnosno nije se radilo o stambenim objektima nego o vikend kućama. U dva slučaja radilo se o obiteljskim kućama, ali ispitanici nisu uspjeli ostvariti pravo na obno-

vu zbog toga jer općina i grad Bjelovar nisu bili zona ratnog djelovanja. U ostalim slučajevima objekti su se nalazili u zoni ratnog djelovanja (Zadar, Vukovar, Karlovac), ali ispitanici nisu uspjeli ostvariti pravo na obnovu jer oštećeni objekti nisu bili stambeni objekti nego vikend kuće ili poslovni objekti.

Niti jedan ispitanik/ca iz kategorije žrtve terorističkih napada nije primio medicinsku ili psihološku pomoć. Velika većina ispitanika **ne zna kakvu pomoć bi rado primili, a koja je dosada izostajala.** Kao što je već spomenuto, ovakvi stavovi mogu se protumačiti protokom vremena i razočaranošću ispitanika nebrigom države spram građana koji su žrtve terorističkih napada. Građana koji su u velikoj većini slučajeva srpske

nacionalnosti i koji su tijekom rata bili meta terorizma, tj. politički motiviranog nasilja, upravo zbog svoje nacionalne pripadnosti. S druge strane, ispitanici koji znaju kakvu bi pomoć rado primili u najvećoj mjeri **ističu financijsku pomoć, odnosno nadoknadu štete i ispravljanje nepravde koje uključuje priznanje zločina i izvinjenje.** Nadoknada štete i ispravljanje nepravde, odnosno priznanje zločina i izvinjenje važni su im i kod priznanja patnje. Osim toga, dva ispitanika **ističu i stjecanje statusa civilne žrtve rata.** Slično, kao i u slučaju pomoći koju bi rado primili, ispitanici u najvećoj mjeri ne znaju kako bi im udruge mogle pomoći, a oni koji znaju u najvećoj mjeri **ističu pomoć pri ostvarivanju nadoknade štete.**

Studija slučaja: Neriješeno pitanje naknade štete za uništenu imovinu terorističkim aktom – slučaj N.M.

Republika Hrvatska nije na zadovoljavajući način riješila pitanje naknade štete za uništenu imovinu terorističkim aktima počinjenima u razdoblju 1991. – 1995. po, do danas, nepoznatim počiniteljima koji su postavljanjem eksplozivnih naprava ili paljenjem uništili ili oštetili velik broj stambenih i poslovnih objekata hrvatskih građana u područjima na kojima se nisu odvijale ratne operacije. Polazeći od osnovnih činjenica da u vrijeme rata i pravne nesigurnosti, samovoljno uništavanje objekata osoba krive nacionalnosti ili krivih političkih opredjeljenja do danas nije javno osuđeno, da vlasnici uništene imovine nisu dobili zadovoljavajuću ili ikakvu satisfakciju, da većina “rušitelja i минера” do danas nije procesuirana, smatramo da je krajnji rok da se navedeni problem riješi izmjenama zakona na zadovoljavajući način poštujući ljudska prava i temeljne slobode zamčene Ustavom RH te brojnim međunarodnim konvencijama.

N.M. rođena je 25.7.1934. u Donjem Klasniću (kod mjesta Glina) i živi u Zagrebu. Državljanica je Republike Hrvatske. Podnositeljica je (bila) vlasnica obiteljske kuće u mjestu Kupinečki Kraljevec, Harabajsi 34. Kuća je bila katnica, dimenzija 10 x 9 m, te potpuno uređena i namještena, ukupne površine 117,25 m². Podno-

siteljica i njen muž, M.M., završili su gradnju te kuće 1990. godine kad su se u tu kuću i uselili.

Početkom 1991. godine podnositeljica i njen muž počeli su primati gotovo svakodnevne anonimne telefonske pozive kojima su pozivatelji od njih tražili da odmah napuste Hrvatsku, optuživali su ih da su četnici¹¹ i govorili kako moraju napustiti kuću u Kupinečkom Kraljevcu jer će u protivnom biti ubijeni. Noću su njihovu kuću obilazili nepoznati ljudi u uniformama. Dana 10.10.1991. muž podnositeljice uhapšen je u Kupinečkom Kraljevcu od strane pripadnika Zbora narodne garde te mu je tom prilikom iznesena prijetnja da će biti raznesen bombom, stavljen mu je nož pod vrat, udaran je drškom noža po vratu uz riječi „Čedo“¹² te mu se prijetilo da će ga poslati preko Kupe. Morao je ljubiti grb na hrvatskoj zastavi te je od njega traženo da u Kupinečkom Kraljevcu pokazuje kuće čiji su vlasnici Srbi. Tada mu je oduzet i automobil. Zbog tih prijetnji podnositeljica i njen muž otišli su živjeti u Zagreb u stan u vlasništvu njihove kćeri.

Dana 26.5.1992. u 1.30 sati nepoznati počinitelj postavio je i aktivirao eksplozivnu napravu u kuću podnositeljice u Kupinečkom Kraljevcu te je kuća tako potpuno srušena. Podnositeljica je istog dana taj događaj prijavila Policijskoj postaji Novi Zagreb. Podnositeljica do danas nije dobila nikakvu obavijest u vezi te prijave niti je ikada u vezi toga pozvana od strane bilo kojeg državnog tijela koje je trebalo provesti istragu i kazneni postupak.¹³

52

Radi naknade štete nastale uništenjem njene kuće podnositeljica je dana 14.7.2004. kod Općinskog (građanskog) suda u Zagrebu podnijela tužbu protiv Republike Hrvatske. Tom tužbom potraživala je naknadu štete u vrijednosti uništene kuće odnosno naknadu štete u iznosu od 1.095.000,00 kuna. Presudom Općinskog građanskog suda u Zagrebu od 28.5.2010. broj P.5874/04 **odbijen je tužbeni zahtjev podnositeljice te joj je naloženo da Republici Hrvatskoj naknadi parnični trošak od 66.700,00 kn, jer je sud smatrao da tužbeni zahtjev podnositeljice nije osnovan.** Prije svega, taj sud u obrazloženju svoje presude navodi da: „smatra da je postavljanje eksplozivne naprave u konkretnom slučaju teroristički akt temeljem odredbe čl.1.st.2. Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija, jer je očito postojala namjera da se postavi eksplozivna naprava u kuću tužiteljice iz političkih motiva, kao i da se prestraši i izazove osjećaj osobne nesigurnosti. Naime, sam način izvršenja predmetnog djela – smišljeno postavljanje eksplozivne naprave u kući tužiteljice, te njeno aktiviranje, uslijed čega je kuća u potpunosti srušena i uništena, činjenica da je tužiteljica i njezina obitelj živjela potpuno uobičajenim, mirnim obiteljskim životom bez ikakvog javnog ili političkog djelovanja, da nisu bili u sukobu sa

¹¹ Član srpskog četničkog pokreta (jedno od imena Srpska radikalna stranka) osnovanog 1990. s programom velike Srbije i etničkih čišćenja na prostorima bivše države SFRJ, usp. čedo (izvor: Hrvatski jezični portal)

¹² Ibid.

¹³ Potvrda Policijske postaje Novi Zagreb od 25.11.1992.

trećim osobama, da nitko u obitelji nije imao nikakvih poslovnih ili financijskih problema koji bi eventualno bili razlog predmetnom štetnom događaju, opće poznate okolnosti u Republici Hrvatskoj u 1992. godini kada je revolt javnosti zbog agresije na Republiku Hrvatsku dosegnuo vrhunac, te prisutan izraziti revolt i negativizam u odnosu na građane srpske nacionalnosti koji su živjeli u Republici Hrvatskoj u svim sferama društvenog, javnog, političkog – svakodnevnog života, neracionalno poistovjećivanje svih građana srpske nacionalnosti s agresorom, kao i činjenica da su tužiteljica i njezina obitelj prije štetnog događaja bili izloženi pritiscima i prijetnjama jer su po nacionalnosti Srbi, sve te okolnosti i utvrđenja potvrđuju mišljenje ovog suda da je postavljanje i aktiviranje eksplozivne naprave u kući tužiteljice bio doista akt terorizma i nasilja usmjeren isključivo zastrašivanju i izazivanju nesigurnosti građana srpske nacionalnosti u okolnostima ondašnjeg vremena iz isključive političke pobude. Konačno, korištenje eksploziva kao sredstva izvršenja djela jedan je od najtipičnijih obilježja terorizma kojeg je osnovna svrha širenje nesigurnosti, osjećaja straha, ugroženosti, a osnovna pobuda – političko opredjeljenje.“

Sud također utvrđuje da temeljem čl.2. Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija za štetu nastalu terorističkim aktom odgovara Republika Hrvatska. Međutim, sud dalje zaključuje da se **materijalna šteta nadoknađuje u obliku obnove oštećenih ili uništenih materijalnih dobara prema Zakonu o obnovi, te da to pravo oštećenici ostvaruju u upravnom postupku, pa da ne postoji mogućnost naknade štete u novcu kako se to traži tužbenim zahtjevom.** Protiv te presude podnositeljica je podnijela žalbu koja je odbijena presudom Županijskog suda u Zagrebu broj Gž.6099/10 od 7.12.2010. Dana 4.2.2011. podnositeljica je protiv te drugostupanjske presude podnijela reviziju Vrhovnom sudu Republike Hrvatske, ali o toj reviziji do danas nije dobila odluku.

Dana 8.7.2004. podnositeljica je Gradu Zagrebu (nadležnom Uredu za prostorno uređenje, graditeljstvo, stambene i komunalne poslove i promet) podnijela **zahtjev za obnovu uništene kuće u Kupinečkom Kraljevcu prema Zakonu o obnovi.** Rješenjem Grada Zagreba od 2.11.2005. zahtjev podnositeljice je **odbijen, s objašnjenjem da podnositeljica ne ispunjava jedan od zakonom propisanih uvjeta, i to uvjet prebivanja s članovima obitelji u toj kući do početka ratnih operacija.** Protiv tog rješenja podnositeljica je podnijela žalbu ističući da je ona u toj kući prebivala ali da zbog prijetnji i pritisaka nije mogla noćiti u toj kući te se zbog straha preselila u Zagreb. Ta njena žalba odbijena je rješenjem Ministarstva regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva od 15.4.2011. **s objašnjenjem da neovisno o tome da li je podnositeljica prebivala u toj kući ili ne, nema pravo na obnovu jer je njen muž 1992. godine ostvario pravo na stan na teritoriju Republike Hrvatske temeljem stansko-pravnog prava na stanu u Zagrebu, što je zapreka za ostvarivanje prava na obnovu obiteljske kuće.** Protiv tog drugostupanjskog rješenja podnositeljica je dana 7.6.2011. tužbom pred Upravnim sudom RH pokrenula upravni spor. Presudom od 20.2.2013. **Upravni sud RH odbio je tužbu. Protiv presude Upravnog suda RH podnositeljica je podnijela ustavnu tužbu zbog povrede prava na jednakost pred zakonom, prava**

na pravično suđenje, prava na zaštitu osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti; prava vlasništva te povrede načela zabrane retroaktivne primjene zakona. Ta ustavna tužba odbačena je rješenjem Ustavnog suda RH od 23.5.2013. broj U-III-2265/2013.

U veljači 2014. N.M. ima 80 godina, slabog je zdravlja, suprug joj je davno preminuo i nije dočekao nikakav vid reparacije za kuću/dom u kojem su planirali provesti svoju starost. Počinitelji terorističkog akta i dalje su nepoznati. **Republika Hrvatska svojim zakonima nije omogućila naknadu štete već je s navedenim zakonima isključila odgovornost za ranije nastalu štetu koja je postojala temeljem čl.180. Zakona o obveznim odnosima, ali i uopće odgovornost države za materijalnu štetu nastalu aktima terorizma.**

Studija slučaja objavljenja je na temelju podataka i dokumentacije koju je oštećena N.M. podijelila s Documentom.

Osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji

54

Druga po učestalosti kategorija stradanja koja je zabilježena istraživanjem odnosi se na osobe kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji. Kao je već spomenuto, u samo jednom slučaju se radi o osobi kojoj su nestali članovi obitelji. U najvećem broju slučajeva, članovi obitelji koji su poginuli, u trenutku stradanja nalazili su se na radnom mjestu. **Dio stradalih nalazio se na ulici, a dio je ubijen u vlastitoj kući ili su odvedeni od kuće i potom ubijeni.**

Manji dio ispitanika kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji tražio je neki vid pravne pomoći kao civilna žrtva rata, ali nije ostvario niti jedno pravo, osim **u jednom slučaju** u kojemu je **otac ispitanika ostvario opskrbninu zbog poginule kćerke.** Dakle,

većina ispitanika nikada nije tražili neki vid pravne pomoći, a kao razloge koji su ih spriječavali u traženju pravne pomoći uglavnom navode **neimanje prava ni po kojoj osnovi, odnosno neimanje statusa civilne žrtve rata, neznanje, tj. neinformiranost o eventualno postojećim pravima i neimanje potrebne dokumentacije.**

Velika većina ispitanika koji pripadaju skupini osoba kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji **nisu pokretali sudski postupak zbog ostvarivanja prava na obeštećenje kao civilna žrtva rata.** Manji dio ispitanika koji je odgovorio na pitanje o tome zašto nisu pokretali sudski postupak kao neke od razloga nepokretanja sudskog postupka navode **osjećaj da time ništa neće postići, nezna-**

nje o proceduri i mogućnostima obeštećenja te da im je sugerirano od strane odvjetnika da će izgubiti postupak. Također, velika većina nije inicirala kazneni progon počinitelja, a pola ispitanika tvrdi da im počinitelji nisu poznati, dok druga polovica tvrdi da su počinitelji poznati. No, tek u dva slučaja ispitanice su se pozvale na sudsku presudu, odnosno službeni postupak. Za pretpostaviti je da ispitanici tvrde da su im počinitelji poznati iz razloga što je većina članova obitelji stradala tijekom raketiranja, bilo na poslu, ulici ili domu, pa ispitanici kao počinitelje podrazumijevaju JNA, što jedna ispitanica i eksplicitno navodi.

Samo dva ispitanika nisu pokušala ostvariti pravo na odštetu, ostali ispitanici koji su pokušali ostvariti pravo na odštetu kao najučestalije pravne prepreke s kojima su se pri tom susretali navode nepoznavanje pravnih propisa, nedostupnost besplatne pravne pomoći i u manjoj mjeri neljubaznost djelatnika.

Niti jedan ispitanik/ca iz kategorije osoba kojima je zbog ratnih djelovanja poginuo, umro ili nestao član obitelji nije primio medicinsku ili psihološku pomoć. Kao pomoć koju bi rado dobili, a dosada je izostajala u podjednakoj mjeri navode novčanu i psihološku pomoć, ili kažu da ne znaju, odnosno da im pomoć nije potrebna. Kod priznanja patnje najvažnije im je izjednačavanje svih žrtava, odnosno jednako vrednovanje civilnih i braniteljskih žrtava, zatim istina o stradalima i priznanje stradanja koje podrazumijeva dobivanje statusa civilne žrtve rata, i kažnjavanje počinitelja. U pojedinim slučajevima ističe se obeštećenje ili veća izdvajanja za civilne žrtve rata te poticaji za zapošljavanje djece poginulih. Jedna ispitanica rekla je da bi željela spomen obilježje u mjestu gdje su žrtve živjele, podignuto u blizini stradanja. U najvećoj mjeri, ispitanici s ovom kategorijom stradanja od udruga očekuju suradnju u kampanjama za javno zagovaranje prava i ostvarivanja statusa civilnih žrtava rata te ostvarivanja obeštećenja.

Studija slučaja: Vjera Solar, majka ubijene Ljubice Solar, Sisak

Zločini nad civilima u Sisku 1991./1992.g. obilježeni su uhićenjima, zlostavljanjima, premlaćivanjem i na kraju brutalnim ubojstvima srpskih civila iz Siska i okolice, te ratnih zarobljenika. U samom gradu Sisku i okolici događala su se podmetanja eksploziva pod vozila te su minirani stambeni i ostali objekti građana srpske nacionalnosti. Povrede utvrđene na tijelima žrtava pokazale su brutalnost u izvršenju zločina. Datumi izvršenja zločina i način izvršenja zločina te mjesta pronađenih tijela, pokazala su da su zločini činjeni sustavno, planirano i po razrađenoj metodologiji. Dugi niz godina o ratnim zločinima u Sisku nije se govorilo. Policija je podnosila prijave protiv nepoznatih počinitelja ubojstava ili teških ubojstava. Utjecaj i moć Đure Brodarca nesumnjivo je bila velika, a pravosuđe u Sisku bez snage i/ili volje istražiti zločine i procesuirati nalogodavce i počinitelje. Upornošću članova obitelji žrtava te pojedinih organizacija za ljudska prava o zločinima se ipak govorilo, tražilo se da se zločini istraže i konačno pokrenu postupci protiv nalogodavaca i počinitelja. Glavni državni odvjetnik Republike Hrvatske je 2006. godine naložio županijskim državnim odvjetništvima, na čijem području su se dogodili neistraženi zločini i gdje nije utvrđen motiv, a prijeti opasnost od zastare kaznenog progona, da takva ubojstva radno tretiraju kao ratne zločine. Time su ubojstva sisačkih civila srpske nacionalnosti i formalno dobila tretman ratnog zločina.

56

Majke, supruge i ostala rodbina nasilno ubijenih od prvih spoznaja u vezi ubojstava svojih najbližih kreću u potragu za istinom, usamljeni i etiketirani, ali uporni u želji da odgovorni budu procesuirani. Vjera Solar predvodi taj otpor općoj nezainteresiranosti sisačke policije i pravosuđa. **Njena devetnaestogodišnja kći, Ljubica Solar u večernjim satima 17. rujna 1991. nalazila se na prozoru stana u Sisku. Ranjena je snajperskim hicem od strane nepoznatog počinitelja te je ubrzo nakon ranjavanja i preminula.** Nakon što je godinama bezuspješno pokušavala zainteresirati sisačko Županijsko državno odvjetništvo i policiju da istraže okolnosti ubojstva njezine kćeri, Vjera Solar, u ime svoje obitelji (suprug Jovan, sin Đorđe) u ožujku 2004. godine podiže tužbu protiv Republike Hrvatske (u iznosu od 339.920,50 kn) za naknadu nematerijalne štete u vezi duševnih boli uzrokovanih smrću kćeri Ljubice, dodatno potaknuta iskazima pojedinaca koji su je kontaktirali u vezi novih informacija o ubojstvu njene kćeri a prema kojima iza svega stoji odgovornost pripadnika HV-a i policije. No prije tužbe a sa istim zahtjevom u vezi odštete, kroz postupak nagodbe Vjera i njena obitelj se obraćaju DORH-u koji isti i odbija s obrazloženjem da nema elemenata za naknadom štete, a time i zaključenja nagodbe jer se po njihovom mišljenju ne može zaključiti da se radi o šteti koja je počinjena od pripadnika redarstvenih ili oružanih snaga, a također da se s obzirom na mjesto i vrijeme počinjenja djela kao i opći kontekst prilika i događanja u Sisku 1991.g. ne može zaključiti da su ispunjene pretpostavke za postojanje akta terora, a to je prije svega osjećaja straha, užasa i osobne nesigurnosti građana.

U ožujku 2007. Vjerin sin Đorđe odustaje od tužbenog zahtjeva, a Vjera i suprug Jovan Solar promijenili su iznos potraživanja u u 220.000,00 kn svakom na ime naknade nematerijalne štete, te 27.920,50 kn na ime materijalne štete (ukupno 467.920,00 kn). U prosincu 2007. dobivaju rješenje kojim sud odbacuje zahtjev njene obitelji za odštetom, zbog nastupajuće zastare i ne postojanja akta terora, i nalaže im da plate 74.580,00 kn “nadoknade troška parničnog postupka” (Vjera i suprug zajedno u iznosu od 63.580,00 kn, sin Đorđe 11.000,00 kn). Tužitelji Solar na takvo rješenje ulažu žalbu, no u studenome 2009. Županijski sud u Sisku ih odbija i potvrđuje presudu sisačkog Općinskog suda pri tom smanjujući iznos naknade parničnog troška na 8.580,00 kn. Oba suda su prihvatili prigovor zastare koje je uložila RH. U siječnju 2012. Vrhovni sud odbio je reviziju tužiteljice smatrajući je neosnovanom, temeljem čega u travnja 2012. Vjera Solar podnosi ustavnu tužbu Ustavnom sudu RH.

U godinama nakon navedenih presuda, Vjera i njena obitelj suočavaju se s pozivima na platež od strane Općinskog državnog odvjetništva u Sisku a u vezi nadoknade parničnog troška. U pitanju su “prijetnje” ovrhom kojima se dramatično dovodi u pitanje egzistencija obitelji Solar. U zahtjevima za odgodom pravna zastupnica obitelji Solar, odvjetnica Bojana Tadić upozorava kako zbog teške financijske situacije Vjera i Jovan nisu u stanju podmiriti spomenute troškove. Vjera Solar je u mirovini koja iznosi 2.440,00 kn s time da najam stana plaća u iznosu od 800,00 kn, što sa režijama doseže cifru od 1.800,00 kn pa joj za zadovoljenje osnovnih životnih potreba od mjesečnog primanja (mirovina) ostaje 640,00 kn.

U ožujku 2014. ističe posljednji u nizu šestomjesečnih zahtjeva za odgodom ovrhe na mirovinu Vjere Solar, a paralelno Ministarstvo financija RH-a, o istoj stvari, razmatra Zahtjev za otpis plaćanja potraživanja temeljem vladine *Uredba o kriterijima, mjerilima i postupku za odgodu plaćanja, obročnu otplatu duga te prodaju, otpis ili djelomičan otpis potraživanja*.

Aplikacija Europskom sudu za ljudska prava u predmetu Vjere Solar podnijeta je u prosincu 2012.g., a temeljem povreda prava zajamčenih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, osobito prava na život reguliran člankom 2. spomenute konvencije.

I dok se svim navedenim odlukama sudova posredno negira odgovornost RH-a za ubojstvo Ljubice Solar, a kroz građanski postupak potražuju od strane DORH-a i parnični troškovi, ime Vjerine kćeri nalazi se u optužnici Županijskog državnog odvjetništva u Osijeku na temelju koje se provodi suđenje za sisačke ratne zločine pred Županijskim sudom u Osijeku.

U prosincu 2013. godine, Vijeće za ratne zločine Županijskog suda u Osijeku objavilo je nepravomoćnu presudu kojom se Vladimir Milanković (optužen za kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i kazneno djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika) osuđuje na osam godina zatvora. Drago Bošnjak (optužen za kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva), oslobođen je svih optužbi. Županijski sud u Osijeku prvo-optuženom Vladimiru

Milankoviću odredio je jedinstvenu kaznu zatvora, objedinivši kazne izrečene za ratni zločin protiv civilnog stanovništva (7 godina zatvora) i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika (2 godina zatvora)¹⁴.

Da bi istraživanje zločina u Sisku uopće bilo moguće Vrhovni sud Republike Hrvatske taj je slučaj delegirao u Osijek. Stoga je Županijsko državno odvjetništvo iz Osijeka u lipnju 2011. godine podnijelo istražni zahtjev protiv Đure Brodarca i Vladimira Milankovića, za koje je postojala osnovana sumnja da su počinili kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i kazneno djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenik, te protiv Drage Bošnjaka, za koga je postojala osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika. Osumnjičenik Đuro Brodarac umro je tijekom istrage dana 13. srpnja 2011. godine, te je protiv njega obustavljena istraga. Optužnica protiv Vladimira Milankovića i Drage Bošnjaka podignuta je 16. studenoga 2011. godine. U optužnici su navedena imena 25 žrtava, od kojih tijela četiri žrtve do danas nisu nađena.

Nakon iskaza datog tijekom istrage (13. srpnja 2011.) Vjera je o svojim saznanjima u vezi sisačkih zločina svjedočila javno, unutar glavne rasprave na osječkom suđenju. U potresnom svjedočenju još jednom je istaknula, kao i mnogo puta ranije u medijima, kako je na sve moguće načine pokušavala saznati okolnosti pod kojima je stradala njezina kćer te kako je zbog toga odlazila i kod tadašnjeg načelnika PU Sisak Đure Brodarca, 'sisačkog gospodara života i smrti', kao i kod njegovog zamjenika Vladimira Milankovića. Prema navodima u obrazloženju optužnice stoji i da je Vjera Solar podnijela ŽDO Sisak 08. studenoga 2001. kaznenu prijavu protiv dvojice pripadnika specijalne jedinice PU Sisak "Vukovi" zbog osnovane sumnje da su počinili kazneno djelo ubojstva. Nakon istražnih radnji kaznena prijava je odbačena.

Uz spomenute detalje iz građanskog i kaznenog dijela sudskih predmeta s kojima se svih ovih godina suočavala Vjera Solar valja istaknuti i još neke "popratne" sporove koji u ovom slučaju predstavljaju neizostavne karike u sagledavanju društvenog i institucionalnog nerazumijevanja patnji kroz koje prolazi rodbina u ratu nasilno ubijenih civila.

Već spomenuto svjedočenje Vjere Solar, pred Županijskim sudom u Osijeku, kroz svoje izvještaje i komentare prenijeli su brojni hrvatski mediji. To je bio povod da Silvio Benčina iz Siska u svibnju 2013. pokrene, a Općinski sud u Sisku prihvati, privatnu tužbu protiv Vjere Solar za kazneno djelo klevete. Smatrao je da ga je Vjera Solar, iskazom kojeg je dala 19. rujna 2012. u postupku koji se vodi protiv Vladimira Milankovića i Drage Bošnjaka za zločine počinjene nad srpskim civilima u Sisku „oklevetala“ i nanijela mu duševne boli. U svom iskazu Vjera Solar govorila je o svojim saznanjima o okolnostima u kojima je 17. rujna 1991. u središtu Siska, hicem kroz prozor stana u kojemu se nalazila, pogođena i usmrćena njena

¹⁴ Presuda Županijskog suda u Osijeku od 09. prosinca 2013. potvrđena je i pravomoćna presudom VSRH od 10. lipnja 2014. kojem je okrivljenom Vladimiru Milankoviću povšena jedinstvena kazna zatvora na 10 godina.

kćerka Ljubica. Između ostalog rekla je i da ju je prije nekoliko godina iz gopićkog zatvora nazvao Ivan Božurić i rekao joj da je njezinu kćerku ubio Silvio Benčina. Božurić je kasnije opovrgao da je Vjeri Solar rekao tko je ubojica njene kćeri, no početkom svibnja ubijen je u Sisku pa nije ispitan u postupku koji je Benčina pokrenuo protiv Vjere Solar. No 10. srpnja Benčina je ipak odustao od tužbe pa su nevolje Vjere Solar bar djelomično ublažene.

Jedan od rijetkih medija koji je u devedesetima tematizirao zločine nas sisačkim civilima je splitski tjednik Feral Tribune. U ožujku 1995. Feral objavljuje članak o ubojstvima u Sisku 1991. ("Prasak policijskog sata") a između ostalog govori se i o ubojstvu Ljubice Solar. Kao svojevrsnu reakciju na Feralov članak, Nedjeljna Dalmacija objavljuje 2 članka u razmaku od tjedan dana. Prvi od dva teksta prenosi intervju s tadašnjim zamjenikom načelnika PU Sisak Vladimirom Milankovićem koji izjavljuje da je Lubicu najvjerojatnije ubio njen dečko Duško Malović. Svojevrsna kampanja protiv Vjere Solar, kroz spomenute tekstove Nedjeljne Dalmacije imala je teške posljedice na psihičko stanje Vjere Solar.

Vjera u prosincu iste godine podiže tužbu za klevetu protiv Republike Hrvatske i Slobodne Dalmacije, smatrajući Slobodnu Dalmaciju odgovornom zbog objavljivanja članaka u kojima su navedene neistinite informacije o ubojstvu njezine kćeri, a RH-a jer je neistinite informacije navedene u članku dao tadašnji zamjenik načelnika PU Sisak, dakle službena osoba.

Sudovi u predmetu tužbe za klevetu kojima je Vjera potraživala naknadu za duševne boli od strane Republike Hrvatske (Vladimir Milanković, zamjenik načelnika PU Sisak) i Slobodne Dalmacije (nakladnik Nedjeljne Dalmacije) istu odbacuju (veljača 2006.) ne uzimajući u obzir činjenicu da je tada očajna Vjera Solar pokušavala na sve moguće načine zaustaviti klevetničke napade na tragično ubijenu kćer. Sasvim je jasno da je Vjerina tužba za klevetu predstavljala jedini mogući put da zaštiti vlastito i dostojanstvo ubijene Ljubice. Također željela je upozoriti širu javnost i navesti odgovorne u institucijama da se sisačka ubojstva istraže i procesuiraju te ukazati na nedopustivo ponašanje policijskih čelnika koji, umjesto istraživanja zločina, u medijima iznose netočnosti o privatnim životima žrtava i nanose boli članovima njihovih obitelji.

Vjera je podnijela žalbu u kolovozu 2006., a Županijski sud je istu prihvatio i vratio predmet na ponovno suđenje. U rujnu 2009. Općinski građanski sud u Zagrebu opet odbija tužbeni zahtjev i nalaže joj plaćanje parničnih troškova tuženima u iznosima, 11.975,00 kn RH-a i 14.760,00 kn Slobodnoj Dalmaciji. Na takvu odluku još jednom slijedi serija žalbi, s konačnom odbijajućom odlukom od strane Županijskog suda u veljači 2011. U travnju iste godine Vjera podiže Ustavnu tužbu, koju Ustavni sud odbija u siječnju 2012.

Slijede ovršni postupci Općinskog državnog odvjetništva u Sisku, pred Općinskim sudom u Sisku u vezi naplate parničnog troška u iznosu od 11.975,00 kn kao i pisani zahtjevi od strane odvjetničkog društva Kos & partneri, koje u ime Slobodne Dalmacije potražuje iznos od 14.760,00 kn.

Polovicom srpnja 2012. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Područna služba u Sisku informira Općinski sud u Sisku i Vjeru Solar kako su dobili obavijest o pravomoćnosti rješenja o ovrsi te kako će po istome postupiti i to pljenidbom mirovine, počevši od 07/2012. s time da zaplijenjena sredstva neće doznačavati ovrhovoditelju, nego će ih se deponirati u HZMO i to do rješenja o ovrsi.

Krajem srpnja 2012., Vjera Solar u dopisu HZMO, Područni ured Sisak šalje dopis u kojem ih informira kako je upravo uputila Općinskom sudu u Sisku **Zahtjev za otpisom potraživanja** a temeljem **Uredbe Vlade Republike Hrvatske O kriterijima, mjerilima i postupku za odgodu plaćanja, obročnu otplatu duga te prodaju, otpis ili djelomičan otpis potraživanja** prihvaćenoj na Vladinoj sjednici od 05. srpnja 2012. godine. U nastavku dopisa Vjera upozorava na smisao donošenja Uredbe a to je prije svega iznalaženje rješenja kojima bi se obitelji civilnih žrtava rata oslobodile plaćanja parničnih troškova pa time i rješenja o Ovrsi, te ih moli da zaustave "postupak deponiranja, pljenidbe ili bilo koje druge radnje koja bi imala za cilj ozbiljno ugrožavanje tih 2.440,00 kuna moje mirovine, jedinog izvora moje egzistencije a što ste mi najavili u dopisu od 18. srpnja 2012. godine".

Krajem srpnja 2012. Ministarstvo financija zaprima zahtjev Vjere Solar za otpisom potraživanja u iznosu od 11.975,00 kn a prema Vladinoj *Uredbi o kriterijima, mjerilima i postupku za odgodu plaćanja, obročnu otplatu duga te prodaju, otpis ili djelomičan otpis potraživanja*. Uredba je donijeta 08. srpnja i zahtjev Vjere Solar, zaprimljen 31. srpnja, tako postaje prvi predmet na koji se primjenjuje spomenuta odluka Vlade RH-a, kao svojevrsni pokušaj iste da odgovori na potrebe i probleme svih onih obitelji koji su suočeni s naplatom parničnih troškova.

U srpnju 2012. *Documenta* – Centar za suočavanje s prošlošću šalje dopis Ministarstvu unutrašnjih poslova RH u vezi popisa okrivljenika, bivših ili sadašnjih pripadnika MUP-a, kojima troškove obrane plaća Ministarstvo unutarnjih poslova kao i podataka o tome koliko je, u svakom pojedinom predmetu, sredstava isplaćeno. U odgovoru glasnogovornika MUP-a, saznajemo da je Vladimiru Milankoviću u 2011.g. na ime obrane, pred Županijskim sudom u Osijeku (za zločine počinjene nad srpskim civilima u Sisku) isplaćeno 702.330,00 kn.

1. kolovoza 2012. Ministarstvo financija u dopisu Općinskom državnom odvjetništvu u Sisku, tumačeći odredbe vladine Uredbe, traži da upravo spomenuto odvjetništvo, kao nadležno tijelo u smislu postupanja po Uredbi ocijeni osnovanost zahtjeva Vjere Solar za otpisom parničnih troškova.

U veljači 2013. *Documenta* – Centar za suočavanje s prošlošću, zabrinuta zbog ne postupanja po Zahtjevu za otpisom duga Vjeri Solar šalje Ministarstvu financija dopis u kojem ih podsjeća na zakonske rokove u pogledu postupanja po Uredbi gdje stoji da Državno odvjetništvo RH-a zahtjev s danim mišljenjem treba dostaviti Ministarstvu financija u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva.

Zbog ne postupanja po Zahtjevu o otpisu duga od strane Ministarstva financija, a nakon isteka roka od šest mjeseci temeljem prijedloga za odgodom ovrhe, HZMO, Područni ured Sisak u siječnju 2013. upozorava još jednom Vjeru Solar

kako kreće pljenidba ovršnih sredstava počev od mirovine za siječanj 2012. Nakon još jednog obraćanja Vjere Solar Općinskom sudu u Sisku za odgodom ovrhe ista se obustavlja.

Napokon Vjeri Solar, 24. rujna 2013. stiže **rješenje Ministarstva financija po kojem se odobrava otpis duga s osnove parničnog troška u iznosu od 11.975,00 kn** zajedno s pripadajućim zakonskim zateznim kamatama koje teku od od 28. rujna 2009. godine. S obzirom da je pravomoćnosti rješenje prethodio još jedan istek roka o odgodi ovrhe, HZMO Područni ured Sisak prihvaća prijedlog Vjere Solar za povratom sredstava u iznosu od 1.800,00 kn kojima su prisilno podmireni iznosi temeljem rješenja o ovrši.

S druge strane nakon više razgovora predstavnika *Documente* – Centra za suočavanje s prošlošću s čelnicima Europapress Holdinga i Slobodne Dalmacije, nakon početnog odbijanja molbe da odustanu od zahtjeva za ovrhom, čelnici Slobodne Dalmacije uvidjeli su da je tužba bila jedini način da očajna majka pokuša spriječiti iznošenje neistina te potakne institucije da procesuiraju počinitelje ubojstava u Sisku te isti odbacuju nalog podnijet odvjetničkom društvu Kos & partneri u vezi naplate parničnih troškova u iznosu od 14.760,00 kn. Naplata parničnih troškova od strane Slobodne Dalmacije od početka je bila teško prihvatljiva činjenica. Inzistiranje na potraživanju spomenutih parničnih troškova bilo je jasno negiranje jednog ozbiljnog novinskog nakladnika da se preko njihovih stranica u devedesetima vodio medijski obračun s Vjerom Solar, i da se na taj način pružala potpora svima onima koji su počinili i naknadno negirali zločine nad sisačkim civilima.

Samo zbog nepostupanja sisačke policije i državnog odvjetništva, Vjera Solar je podigla tužbu protiv države radi naknade nematerijalne štete zbog duševnih boli uzrokovanih smrću kćerke. Vjera Solar još uvijek nije doznala okolnosti usmrćenja svoje kćerke, usprkos nepravomoćnoj presudi za zločine nad sisačkim civilima. Nakon izricanja i obrazloženja spomenute presude jedan od prisutnih podržavatelja optuženih iz publike, zapjevao je hrvatsku himnu. Osuđeni Vladimir Milanković himnu je nastavio pjevati, predstavljajući na taj način svoj čin, činom domoljublja.

Vjera Solar živi sama, od skromne mirovine. Republika Hrvatska još uvijek nije u potpunosti otpisala svoja potraživanja prema njoj. Naprotiv, Općinsko državno odvjetništvo u Sisku je 26. srpnja 2013. godine Općinskom sudu u Sisku uputilo prijedlog za ovrhu na mirovini Vjere Solar, radi naplate parničnog troška u iznosu od 4.290,00 kuna (polovina iznosa od 8.580,00 kuna) te zateznih kamata. Vlada RH bi napokon trebala otpisati dugove brojnim članovima obitelji ubijenih koji su izgubili parnice u kojima su od RH tražili naknadu nematerijalne štete zbog smrti svojih bližnjih. Neshvatljiva je bezosjećajnost prema članovima obitelji osoba koje su usmrćene u još uvijek neprocesuiranim zločinima. Državno odvjetništvo RH kao i Ministarstvo financija ne uspijevaju izgraditi učinkoviti mehanizam primjene i postupanja prema vladinoj Uredbi iz srpnja 2012. u slučajevima obeštećenja civilnih žrtava rata.

Podaci izneseni u ovoj studiji objavljeni su uz dopuštenje Vjere Solar i njezine odvjetnice Bojane Tadić. Studiju slučaju potkrepljuju dodaci ispod teksta.

Civilni invalidi rata

Treća po učestalosti kategorija stradanja zabilježena istraživanjem odnosi se na civilne invalide rata. Civilni invalidi rata koji su sudjelovali u istraživanju kao ispitanici **stradali su tijekom bombardiranja, raketiranja ili granatiranja, a u vrijeme stradanja nalazili su se ili na poslu, ili na ulici, ili u svom domu.** Utvrđena invalidnost ispitanika kreće se između 40% i 100%. Svi ispitanici s ovom kategorijom stradanja tražili su i ostvarili neki vid pravne pomoći kao civilne žrtve rata, osim ispitanika koji je i žrtva terorističkog napada. U najvećem broju slučajeva ostvarivano je **pravo na osobnu invalidninu, zatim slijede obiteljska invalidnina i uvećana obiteljska invalidnina, a potom pravo na besplatne udžbenike, ortopedski dodatak i opskrbninu.** U samo dva slučaja ispitanice su ostvarile više od dva prava. Obje ispitanice su osamdesetpostotni civilni invalidi rata i ostvarile su osobnu invalidninu, ortopedski dodatak, profesionalnu rehabilitaciju, kupališno i klimatsko liječenje, pomoć u troškovima liječenja i nabavi ortopedskih pomagala, odnosno osobnu invalidninu, ortopedski dodatak, pravo na besplatne udžbenike, prednost pri upisu u obrazovne ustanove i dodatak za njegu i pomoć druge osobe.

Samo jedna ispitanica pokretala je sudski postupak zbog ostvarivanja prava na obeštećenje kao civilna žrtva rata. Postupak, tj. zajednička tužba pokrenuta je preko udruge

civilnih žrtava rata, a ispitanica nije bila upozorena na troškove postupka i ne zna u kojoj je fazi postupak. Par ispitanika koji su odgovorili na pitanje o tome zašto nisu pokretali sudski postupak kao neke od razloga nepokretanja sudskog postupka navode **manjak financijskih sredstava, nepovjerenje spram odvjetnika, nepovjerenje u pravosudni sustav i nepostojanje sluha kod političkog vrha za rješavanje njihovog statusa te iščekivanje statusa vojnih invalida koji im je obećan.** Nitko od ispitanika/ca nije inicirao kazneni progon počinitelja, a samo jedan ispitanik tvrdi da su počinitelji poznati. No, kao u slučaju ispitanice kojoj je poginuo član obitelji, ne poziva se na sudsku presudu ili službeni postupak, već kao počinitelje navodi JNA. Kao pravne prepreke s kojima su se susretali prilikom ostvarivanja prava na odštetu ispitanici najčešće navode **nepoznavanje pravnih propisa i nedostupnost besplatne pravne pomoći.**

Svi ispitanici, civilni invalidi rata, osim ispitanika koji je ujedno i žrtva terorističkih napada, primili su medicinsku ili psihološku pomoć. U većini slučajeva radi se o medicinskoj pomoći nakon ranjavanja, a gotovo polovica prošla je i rehabilitaciju. Samo jedna ispitanica primila je i psihološku pomoć od tima za psiho-socijalnu pomoć žrtvama rata. Kao pomoć koju bi rado dobili, a dosada je izostajala, u najvećoj mjeri ističu **financijsku pomoć, odnosno različite oblike financijske pomoći kao što je auto-**

mobil za invalide ili barem poticaj za kupovinu automobila i pomoć za proširenje kuće. Osim toga, navode **medicinsku i psihološku pomoć, posao te podršku i brisanje razlika među ljudima koji su stradali.** Kod priznanja patnje, civilni invalidi rata koji su sudjelovali u istraživanju, ističu važnost **novčane naknade ili financijske pomoći, javno zagovaranje za prava civilnih invalida rata i izjednačavanje u pravima s vojnim**

invalidima. Slična tome su i očekivanja koja imaju spram udruga. U najvećoj mjeri očekuju **zagovaranje za obeštećenje, javno zagovaranje za potrebe i prava civilnih invalida rata, a u pojedinim slučajevima besplatnu pravnu pomoć, suradnju i koordinaciju u rješavanju problema s kojima se susreću, i izjednačavanje u statusu s braniteljskom populacijom.**

Studija slučaja: Stradali s radnom obvezom

1991. godine donesen je **Zakon o obrani**¹⁵ koji propisuje dužnosti građana u obrani definirajući da svaki građanin Republike Hrvatske ima dužnost štiti i braniti neovisnost i teritorijalnu cjelovitost Republike Hrvatske i u svezi s tim ima osobito: vojnu obvezu, **radnu obvezu**, obvezu sudjelovanja u civilnoj zaštiti, obvezu sudjelovanja u službi motrenja i obavješćivanja i materijalnu obvezu, pri čemu se građani osposobljavaju za zadatke obrane na koje su raspoređeni, te koji su im određeni za obavljanje u slučaju rata, neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti Republike i u izvanrednim okolnostima. Građani se raspoređuju na dužnosti sukladno sa zakonom i planovima obrane. Pojedinaac može biti raspoređen na obavljanje više dužnosti, ako se one međusobno ne isključuju. Prema istom Zakonu, građani su dužni čuvati državnu, vojnu i službenu tajnu, te na propisan način održavati oružje i opremu koja im je povjerena (čl.5).

Radnu obvezu (prema čl.6. Zakona) imaju svi za rad sposobni građani koji su navršili 15 godina, a nisu raspoređeni na službu u oružane snage. Radna obveza izvršava se u tijelima državne uprave i pravnim osobama, te obavljanjem povremenih radova za potrebe oružanih snaga odnosno obrane države. Radna obveza se uvodi u slučaju rata i neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti Republike. **Predsjednik Republike može iznimno odlučiti da se u slučaju izvanrednih okolnosti, uvede radna obveza u djelatnostima, koje su posebno značajne za provođenje obrambenih priprema Republike Hrvatske.**

Iste je godine Predsjednik Republike donio Odluku o kriznim štabovima¹⁶ koja obvezuje Vladu Republike Hrvatske, suglasno svojim ustavnim obveza-

¹⁵ NN 49/91

¹⁶ Br. 929/91; na temelju članaka 94. i 106. Ustava RH

Ima i ovlastima da je dužna osigurati jedinstveno i usklađeno djelovanje izvršnih i upravnih tijela državne vlasti u Republici, te privrednih i društvenih djelatnosti u uvjetima neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti Republike ili ratnog stanja, kao i pozadinsku podršku i svu ostalu pomoć zapovjedništvima i jedinicama oružanih snaga. Odlukom je predsjednik Vlade RH imenovan predsjednikom Kriznog štaba Vlade RH. Članovi Kriznog štaba Vlade Republike Hrvatske po položaju su potpredsjednici Vlade, ministri obrane, unutarnjih poslova, zdravstva, trgovine te prometa i veza, predstojnik Ureda za zaštitu ustavnog poretka i zapovjednik Štaba civilne zaštite Republike Hrvatske. Izuzev Kriznog štaba Vlade, osnovani su i općinski krizni štabovi kao koordinativna tijela.

1994. godine donesena je Odluka o proglašenju Zakona o pravima branitelja iz Domovinskog rata¹⁷ koja člankom 39. definira kako **obitelji poginulih ratnih izvjestitelja domovinskog rata (novinara, snimatelja, fotoreportera) ostvaruju prava utvrđena odredbama ovog Zakona predviđena za obitelji poginulih hrvatskih branitelja Domovinskog rata. Ranjeni ratni izvjestitelji domovinskog rata (novinari, snimatelji, fotoreporteri) ostvaruju prava utvrđena odredbama ovoga Zakona predviđena za ratne vojne invalide domovinskog rata.** Donošenjem Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji¹⁸ obitelji poginulih ratnih izvjestitelja (novinara, snimatelja, fotoreportera) ostvaruju prava predviđena za obitelji poginulih hrvatskih branitelja, dok ranjeni ratni izvjestitelji ostvaruju prava predviđena za HRVI Domovinskog rata. Novi pak Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji¹⁹ definira da prava članova obitelji poginuloga hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata utvrđena ovim Zakonom ostvaruje i **obitelj osobe (Narodna zaštita, medicinsko osoblje i ratni izvjestitelji) koja je po nalogu nadležnih tijela državne vlasti u Domovinskom ratu (1991.–1995.) u obavljanju vojnih ili drugih dužnosti u obrani suvereniteta Republike Hrvatske poginula ili je od rane ili ozljede zadobivene pri obavljanju tih dužnosti umrla u roku od godinu dana nakon ranjavanja ili ozljede, a najkasnije do 31. prosinca 1996.** (članak 3., stavak 2.). Prava HRVI iz Domovinskog rata utvrđena ovim Zakonom ostvaruje i **osoba (Narodna zaštita, medicinsko osoblje i ratni izvjestitelji) kojoj je organizam oštećen za najmanje 20% zbog rane ili ozljede** koju je zadobila pri obavljanju vojnih ili drugih dužnosti po nalogu nadležnih tijela državne vlasti Republike Hrvatske u obrani suvereniteta Republike Hrvatske u Domovinskom ratu (1991.–1995.) (članak 5., stavak 3.). Donošenjem novoga Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji²⁰ (i izmjenama članka 3., stavka 2.), smrtno

¹⁷ NN 2/94

¹⁸ NN 108/96

¹⁹ NN 94/01

²⁰ NN 174/04

stradalim osobama u obrani suvereniteta Republike Hrvatske smatraju se i **pripadnici medicinskog osoblja, ratni izvjestitelji, pripadnici vatrogasnih postrojbi, pomorci, članovi posada brodova trgovačke mornarice i druge osobe koje su po nalogu nadležnih tijela državne vlasti Republike Hrvatske u Domovinskom ratu u obavljanju vojnih ili drugih dužnosti u obrani suvereniteta Republike Hrvatske poginule, ubijeni prilikom zatočenja ili u neprijateljskom logoru ili umrli od posljedica rane ili ozljede zadobivene pri obavljanju tih dužnosti.** Prava HRVI iz Domovinskog rata utvrđena ovim Zakonom ostvaruje i **osoba (medicinsko osoblje, ratni izvjestitelji, pripadnici vatrogasnih postrojbi, pomorci, članovi posade brodova trgovačke mornarice i druga osoba) kojoj je organizam oštećen za najmanje 20% zbog rane ili ozljede koju je zadobila pri obavljanju vojnih ili drugih dužnosti** po nalogu nadležnih tijela državne vlasti Republike Hrvatske u obrani suvereniteta Republike Hrvatske u Domovinskom ratu ili kao zatočenik u neprijateljskom logoru u Domovinskom ratu (članak 5., stavak 3.).

Na osnovu odluke Predsjednika Republike Hrvatske i temeljem Zakona o obrani kao i drugih zakonskih propisa, u ratno su vrijeme zaposlenici javnih poduzeća imali radnu obavezu, odnosno obavezu izvršavanja svih radnih zadataka koje im se propišu usmenim ili pismenim putem. Radi se o **javnim poduzećima poput HEP-a, HŽ-a, HTP-a, vodovoda i komunalnih poduzeća gradova (Šibenik, Karlovac, Sisak, Petrinja, Vinkovci, Osijek i dr.), tvornice Đuro Đaković, INA Rafinerije, Kombinata 'Belišće', GETERA (Đakovo), Željezare, Vodoprivrede i mnogih drugih.**

Tijekom izvršavanja radne obveze, mnogi su djelatnici ranjeni ili su trajno izgubili živote. Danas se **obitelji stradalih suočavaju s teškim problemima u ostvarivanju statusnih i socijalnih prava.** Naime, tek su poneki ranjeni djelatnici ostvarili status civilnih invalida rata koji im omogućava stjecanje nekih od prava definiranih Zakonom o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (članak 14. definira sljedeća prava: osobnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć druge osobe, ortopedski dodatak, profesionalnu rehabilitaciju, kupališno i klimatsko liječenje, pomoć u troškovima liječenja i nabavi ortopedskih pomagala). Tek su rijetki ostvarili pravo na obiteljsku invalidninu ostvarivši prava po osnovi gubitka člana obitelji (članci 12. – 13., članci 26. – 33. Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata). **Većina stradalih djelatnika nije ostvarila nikakav status, a obitelji smrtno stradalih nisu dobile nikakvu moralnu i materijalnu satisfakciju. Unatoč odredbama gore spomenutih zakona, ovi djelatnici javnih poduzeća nikada nisu ostvarili status stradalih pri obavljanju radne obveze u obrani suvereniteta Republike Hrvatske, poput djelatnika MUP-a, MORH-a, fotoreportera, medicinskog osoblja i dr.**

Članovi obitelji trideset (30) poginulih i 70 ranjenih djelatnika javnih poduzeća okupili su se 1998. godine te pet godina kasnije (2002.) registrirali Hr-

vatsku udругu stradalih zaposlenika Domovinskog rata (HUSZDR). Godinu nakon okupljanja, pokrenuli su akciju prikupljanja potpisa putem peticije koja je zahtijevala prepoznavanje stradanja djelatnika javnih poduzeća. Prikupljeno je svega 60 potpisa u Belišću, Sisku, Šibeniku i drugim gradovima. Od 1999. do danas, predstavnici/e HUSZDR-a opetovano šalju dopise institucijama tražeći priznavanje statusa, no odgovori se ne mijenjaju unatoč promjenama vlasti. Zbog toga su u prvim godinama djelovanja, točnije 21. lipnja 2000. članovi udruge organizirali mirni prosvjed na Markovom trgu.

Prvi od sastanaka s političkim dužnosnicima dogodio se 24. lipnja 1999. godine kada je 60 članova obitelji stradalih kao i samih stradalih, primila Vesna Škare Ožbolt, tadašnja zamjenica predstojnika Ureda Predsjednika, nakon čega je uslijedio još jedan sastanak u Uredu Predsjednika, a potom i u Ministarstvu branitelja. 18. lipnja 2001. godine tema dolazi na dnevni red sjednice saborskog Odbora za veterane na kojoj se prijedlog za priznavanjem statusa ovoj grupi stradalih odbija. Godinu i pol dana poslije, 10. prosinca 2002. godine, na sastanku s predstavnicima Ministarstva rada i socijalne skrbi, obećano je da će stradali zaposlenici ostvariti svoja prava. Uslijedili su sastanci u Vladi RH kod savjetnice ministrice obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (25. svibnja 2004.), u Ministarstvu branitelja (26. veljače 2005.). Odbor za ratne veterane odbio je prijedlog točke dnevnog reda koja se ticala rasprave o statusu ove grupe stradalih nanovo 28. lipnja 2006. godine. Niti jedna politička institucija, nije primila predstavnike stradalih djelatnika javnih poduzeća na sastanak između 2006. i 2013. godine, kada su

Nakon zadnjeg prijema 14. ožujka 2013. kod Predsjednika Ive Josipovića u Uredu Predsjednika RH utvrđeno je da su navedene činjenice ozbiljne, međutim Izvršna vlast nije voljna stradale radnike uvede u postojeće zakone iz rata. U zadnjim dopunama Zakona o pravima hrvatskih branitelja krajem 2012. nisu prihvaćeni prijedlozi stradalih radnika iz drugih ministarstava. Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata preuzet iz Saveznih zakona bivše države je neprovediv za nas a najavljene promjene istog iz 2002. su ponovno odgođene na neodređeno vrijeme.

Šesnaest je godine proteklo od organiziranja udruge stradalih djelatnika i članova njihovih obitelji, dvadeset je godina prošlo od početka stradanja, a da političke institucije nisu napravile nikakav iskorak. Predstavnici Vlade RH nisu se niti jednom za vrijeme mandati sastali s predstavnicima HUSZDR-a unatoč opetovanim pisanim zahtjevima. HUSZDR zaprimila je odgovore Ministarstva branitelja o budućim planovima usvajanja zakonskih rješenja koja bi mogla obuhvatiti i ovu skupinu. U dodacima objavljujemo neke dokaze ovih službenih korespondencija.

Predstavnici HUSZDR-a, Ivanka Sabljak i Nurija Sefić izjavljuju: **Kako sada stoje stvari mi smo ničiji, to što smo stradali u ratu je naš osobni izbor.**

Određen nam je civilni status uz napomenu da obitelji poginulih ne mogu koristiti ni obiteljsku invalidninu, tj. mi smo neslužbene žrtve rata. Smatramo da nismo pred Ustavom jednaki u odnosu na sve radnike MUP-a i MORH-a. Nije nam 1991. rečeno: svi vi osim radnika MUP-a i MORH-a možete u izbjeglištvo, niste nam potrebni. Bilo je obrnuto. Proizvodnja energenata, hrane, održavanje i transport i sl. bilo je potrebnije nego izdavanje osobnih dokumenata u MUP. Nakon zadnjeg prijema u Uredu Predsjednika RH utvrđeno je da su navedene činjenice takve. Međutim Izvršna vlast nije voljna da stradale radnike uvede u postojeće zakone iz rata. U zadnjim dopunama Zakona o pravima hrvatskih branitelja krajem 2012. nisu prihvaćeni prijedlozi stradalih radnika koji su radili pod drugim ministarstvima. Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata preuzet iz saveznih zakona bivše države je neprovediv za nas, a najavljene promjene istog iz 2002. su ponovno odgođene na neodređeno vrijeme. **Mi stradali radnici svoj radni zadatak u ratnim uvjetima smo u cijelosti odradili na organiziran način. Nakon rata smo zaboravljeni osim pojedinih struka i svih koji su bili zaposleni u MUP i MORH. Smatramo da je proizvodnja, transport, hrana itd. u Đuri Đakoviću, HŽ, HPT, INA, Željezara, Vodoprivreda, Belišće bila potrebija u logističkoj obrani nego izdavanje osobnih dokumenata u MUP-u ili MORH-u. Odlukom o osnivanju kriznih stožera je uređena radna aktivnost svih hrvatskih poduzeća u ratnim uvjetima sa obaveznim radom svih zaposlenih koji nisu mobilizirani u oružane snage. Ova odluka je provedena u cijelosti radi logističke potpore i opskrbe oružanih snaga energentima, hranom, izradom i održavanjem tehnike potrebne u ratu u vrijeme embarga međunarodne zajednice.**

HUSZDR zalaže se za ostvarivanje statusa stradalih bez obzira na to bio taj status vojni ili civilni. Zalažu se za donošenje **Zakona o pravima stradalih i obitelji poginulih radnika hrvatskih poduzeća u Domovinskom ratu.** Tim zakonom bile bi obuhvaćene sve osobe koje su stradale na svojim radnim mjestima u ratnim napadima na hrvatska poduzeća koja su radila u ratnim uvjetima. Stradali i članovi njihovih obitelji pozivaju se na ustavnu jednakost svih radnika koji su pod radnom obavezom radili u ratnim uvjetima, ujednačavanje statusa sa radnicima MUP-a i MORH-a koji su u statusu hrvatskih branitelja od 1998. te pojedinih struka radnika koji to pravo imaju u čl. 3. i 5. Zakona o pravima hrvatskih branitelja i članova njihovih obitelji.

Studija slučaja izrađena je u suradnji s Nurijom Sefićem i Ivankom Sabljak, osnivačima Hrvatske udruge stradalih zaposlenika Domovinskog rata.

REPUBLIKA HRVATSKA
 MINISTARSTVO HRVATSKIH BRANITELJA
 IZ DOMOVINSKOG RATA
 KI ASA, 050-0299-01316
 UR BR. 519-05-04-99-1
 Zagreb, 11.5.1999.

Nurija Sečić
 Sisak
 Kneza Domagoja 7

Štovani,

U svezi Vašeg zahtjeva da se Vašoj supruzi prizna status HRVI uostanu Vas izvjestiti da je to nemoguće jer je ista poginula. Ako ste mislili da joj se prizna svojstvo hrvatskog branitelja u momentu pogibije onda se morate obratiti Ministarstvu unutarnjih poslova, ako je bila u policiji, odnosno Ministarstvu obrane, ako je bila u Hrvatskoj vojsci.

S poštovanjem

Odbor stradalih zaposlenika i njihovih obitelji iz Domovinskog rata
 Belišće, 13.05.2001

Vlada Republike Hrvatske
 gosp. Đavotko Vidović

Predmet: Status stradalih zaposlenika u Domovinskom ratu

Nakon trogodišnje aktivnosti za priznavanje stradalničkog statusa imamo posebnu konstataciju:

- Poginuli i ranjeni zaposlenici, koji su stradali u ratu od okmeta, granata, metaka i sl. na svojim radnim mjestima, na koja su bili raspoređeni po nečijem naređenju, uz crtu bojišnice, da rade i da stvaraju da bi se živeti mogao održati. A nakon što se poginuli i stradali, danas o njihovim obiteljima ne brine nitko.

Deset godina, što je za nas puna, žvemo i burimo se za tu djecu bez rješene statusa. Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata i Zakon o pravima hrvatskih branitelja, te dopunom i novim zakonima ponovo nisu obuhvaćene obitelji poginulih zaposlenika.

Na naknadnu inicijativu Odbora za rane Veterane Hrvatskog Sabora Ministarstvo rada i socijalne stvari utvrdjuje da će naša prava biti obnovljena predviđenim dopunama Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, kroz kategoriju civilnih invalida, što po našoj ocjeni zbog uvjeta koji se postavljaju, nije ostvarivo, dok se u kategoriji stradalih zaposlenika ne želi obitovati.

Ministarstvo hrvatskih branitelja se i ne nećete na brojne dopise Vlade RH istovremeno, stradalnički status kroz Zakon o pravima hrvatskih branitelja ostvaruju neka zanimanja, s kojima se mi uspoređujemo, jer su zaposlenici stradali na isti način i u istim uvjetima rata uz crtu bojišnice. Zamoljavam Vlastu RH i nadležno ministarstvo da nam dostavi podatke u poginulim i ranjenim zaposlenicima koji ostvaruju status po Zakonu o pravima hrvatskih branitelja (osobni podaci, mjesto i datum ostvarenja), te zaposlenika koji nisu stradali, a ostvaruju status hrvatskog branitelja.

Zahvaljujemo zakonodavnoj vlasti na pokretanju zakonske procedure po našem prijedlogu, a izvrsnu vlast zamoljavamo da se pozitivno očine na naš prijedlog, jer pogibija zaposlenika u ratu nije obiteljska svađa i problem obitelji, već državna obaveza da zaštiti stradale.

Mi 10 godina tražimo da se riješi naš status, što nije učinjeno, ali mi nećemo odustati ni idućih 10 godina, sve dotle dok se za nas ne riješi naš status. Jer, naša djeca su sad sve veća, a mi im govorimo istinu i greške koju je učinio.

Od Vas, štovani ministre, tražimo da nam pomognete u rješavanju naših zahtjeva. Jer ste u predizbornoj kampanji obećali da ćete ispraviti učinjene nepravde, a danas baš ne reagirate da to učinite. Također, tražimo od Vas da nas primite i čujete naše probleme.

Ako se od strane Vlade ne bude ništa učinilo, mi ćemo opet sa našom djecom ižaci na mirni prosvjed da vidite da i ta djeca postoje.

Sa štovanjem!

Odbor stradalih zaposlenika

- Zdravko Hornjak, Osijek
- Nurija Sečić, Sisak
- Ivanka Sabljak, Belišće
- Ines Lučić, Šibenik
- Ivan Marić, Petrinja
- Lidija Majzik, Vukovar
- Dragica Pile, Dakovačka Satnica
- Slavko Derežanin, Gradiška

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

Klasa: 050-0199-01/38
 Urbroj: 502004-09-1
 Zagreb, 8. veljače 1999.

MINISTARSTVO HRVATSKIH
 BRANITELJA IZ DOMOVINSKOG RATA

Predmet: Predstavila Odbor stradalih zaposlenika i njihovih obitelji iz Domovinskog rata, radi razgovora o priznanju statusa stradalih iz Domovinskog rata.

U prilogu vam dostavljam Predstavu Odbora stradalih zaposlenika i njihovih obitelji iz Domovinskog rata, radi razgovora o priznanju statusa stradalih iz Domovinskog rata.

Molimo vas, planirajte sastanak Odbora stradalih zaposlenika i njihovih obitelji iz Domovinskog rata sa Vladom Republike Hrvatske svejedno o održanju razgovora i zajedništvom da se odvijaju njihovim zahtjevima.

Prilog: 1

Dostaviti na: Znanje:
 - Zdravko Hornjak
 - Heczevojeva 21
 - 51000 Osijek
 - Sreće Njavro
 U.K. Domagoja 7
 44002 Sisak

POTPREDSJEDNICA VLADU
 I MINISTARICA U VLADI ZA EUROPIJKE I INTEGRACIJE

dr. Vesna Pusić Kolar

Žrtve seksualnog nasilja

Silovana sam. Zovem vas, prvi put nekome to govorim. Prošla je 21 godina. Nisam nikada rekla mužu i sinu. Silovali su me usred bijela dana, na mostu. Ne znam kuda ću od sramote.

Danas, 20 godina nakon rata, žene i muškarci koji su preživjeli ratna silovanja u Hrvatskoj nisu u mogućnosti ostvariti svoja zakonska prava, niti su u mogućnosti steći status koji odgovara njihovim potrebama. U Hrvatskoj još uvijek ne postoji zakon koji regulira status žrtava ratnih silovanja. Tek nakon što su preživjele, žrtve su odlučile progovoriti o tome kroz što su prošle i kako danas žive: bez financijske pomoći, nezaposlene, te sa umanjenim radnim sposobnostima kao neposrednim rezultatom trauma koje su iskusi-le. Tijekom 2013. godine formirana je radna skupina pri Ministarstvu branitelja sa zadaćom izrade zakonskih propisa vezanih za obeštećenje žrtava silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja. Žene i muškarci, preživjele žrtve koje danas žive u Hrvatskoj, nisu ekonomski nezavisne, većina njih nema odgovarajuće zdravstveno osiguranje, odnosno pristup odgovarajućoj psihosocijalnoj podršci. One žive sa potisnutom traumom, kao i teretom, koji uglavnom nastaje kao rezultat neispričanih trauma, što ometa njihov povratak na mjesta na kojima su živjele

prije rata. One ne primaju nikakvu naknadu na osnovu posljedica torture kroz koju su prošle.

Nedostatak potpore od strane državnih institucija, neprepoznavanje i nepriznavanje patnje žrtava seksualnog zlostavljanja u društvu te društvena stigmatizacija često do-vodi do toga da same žrtve negiraju da su bile seksualno zlostavljane.²¹ Broj silovanih i seksualno zlostavljan-ih osoba na teritoriju Republike Hrvatske tijekom Domovinskog rata i dalje je nepoznat. Zabilježeno je 20-tak kaznenih predmeta za ratne zločine u kojima je dio inkriminacija bio vezan uz silovanje ili seksualno zlostavljanje. Prema navodima Državnog odvjetništva RH, Ministarstvo unutarnjih poslova je utvrdilo da postoji sumnja da bi tijekom Domovinskog rata nad 182 žrtve mogli biti počinjeni ratni zločini silovanjem ili drugim oblicima seksualnog zlostavljanja. Dodatnim provjerama utvrđeno je da su neke od potencijalnih žrtava u međuvremenu preminule, neke su državnim odvjetnicima izjavile da nad njima nije bilo počinjeno silovanje niti drugi oblik

²¹ Podaci mnogih svjetskih istraživanja pokazuju kako na jedan prijavljen slučaj silovanja dolazi 15 - 20 neprijavljenih. Podaci istraživanja kako je provela Ženska soba - Centar za seksualna prava u 2005. godini pokazuju kako je 17% žena doživjelo pokušaj silovanja ili silovanje. Od tog broja samo ih je 5% nasilje prijavilo policiji i/ili državnom odvjetništvu. <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/aktivnosti/istrazivanja/stanje-seksualnih-prava-zena-u-hrvatskoj-u-2005/>

seksualnog zlostavljanja koje bi bilo moguće podvesti pod neko od obilježja kaznenog djela ratnog zločina počinjenog nečovječnim postupanjem, a neke od potencijalnih žrtava otklonile su svaku mogućnost davanja iskaza. Po evidencijama nadležnih državnih odvjetništava, ratni zločin počinjen silovanjem sigurno je počinjen na štetu 57 žrtava, pretežno žena. Od toga su u odnosu na 36 žrtava pokrenuti kazneni postupci koji su u različitim stadijima. Zbog kaznenog djela ratnog zločina počinjenog silovanjem osuđeno je 15 počinitelja.

Prema podacima Uprave za zatočene i nestale Ministarstva branitelja tijekom rata je razmijenjeno 7666 osoba, a od toga broja su 932 žene (broj zatočenih osoba je veći od broja razmijenjenih osoba), što

ne pretpostavlja da su sve zatočene osobe preživjele neki oblik seksualnog zlostavljanja, ali prema kazivanju preživjelih zatočenika i zatočenica, silovanje i različiti vidovi seksualnog zlostavljanja bili su učestali načini fizičkog, psihičkog zlostavljanja i moralnog uništavanja pritvorenih u različitim prostorima pritvora, nezakonita pritvaranja, bez ikakve kontrole postupanja sa pritvorenicima. Prema pregledu Bijele knjige Vlade RH (dokumentacija kojom je raspolagao i Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u predmetu Gotovina i dr.) zaprimljenih kaznenih prijava za kaznena djela počinjena tijekom i neposredno nakon VRA Oluja, za kazneno djelo silovanja prijavljeno je 16 počinitelja i još su dvije prijave podnesene za ostala kaznena djela protiv spolne slobode.

Nemam niti jednu potvrdu da su me zatvorili i mučili. Međutim imam nekoliko svjedoka. Nadam se da će htjeti svjedočiti. Imam i potvrdu za izjavu koju samo dao Caritasu ili UNHCR-u. Posjedujem i liječničku dokumentaciju i slično.

Unutar okvira međunarodnog prava jedan od ciljeva reparacija jeste "vraćanje" dostojanstva žrtvama. Kada su u pitanju preživjeli seksualnog nasilja u ratu, reparacije bi trebale imati i transformirajući učinak budući da se seksualno nasilje u ratu treba promatrati unutar konteksta rodne neravnopravnosti koja je postojala u društvu prije samog sukoba.

Temeljem postojećih propisa tj. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji 4 žene i 2 muškarca su ostvarili status hrvatskog ratnog

vojnog invalida (HRVI) iz Domovinskog rata s osnovama zatočenja i silovanja u logoru te ustanovljenja oštećenja organizma od 50 % - 100 % . Temeljem Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, svojstvo civilnog invalida rata ostvarilo je 10 žena zbog pretrpljene fizičke i psihičke traume silovanja, počinjenog u mjestima zatočenja. Hrvatsko zakonodavstvo ne poznaje pojam civilne žrtve rata već određuje i definira vojne invalide, mirnodopske vojne invalide te civilne invalide rata te prava i zaštitu po osnovu gubitka člana obitelji osobe poginule, umrle

ili nestale. Sustav zaštite vojnih i civilnih invalida II. svjetskog rata i porača te civilnih invalida iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, uređen je Zakonom o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata²². Civilni invalid rata je, prema članku 8. Zakona, osoba kojoj je organizam oštećen za najmanje 20% zbog rane ili ozljede koju je dobila: zlostavljanjem, odnosno lišenjem slobode od strane terorista ili pripadnika Jugoslavenske narodne armije od 17. kolovoza 1990; u svezi s ratnim događajima (bombardiranje, eksplozija ratnog materijala, zalutali metak i sl.); od eksplozije zaostalog ratnog materijala nakon završetka ratnih operacija; u svezi s diverzantskim, odnosno terorističkim akcijama kojima se ugrožava sigurnost ili ustavni poredak Republike Hrvatske; zlostavljanjem odnosno lišenjem slobode od strane okupatora ili njegovih pomagača za vrijeme drugog svjetskog rata.

Civilni invalid je i osoba kojoj je organizam oštećen za najmanje 60% zbog bolesti a bolest je, pogoršanje bolesti, odnosno pojava bolesti kao neposredna posljedica zlostavljanja odnosno lišenja slobode od strane terorista ili pripadnika Jugoslavenske narodne armije od 17. kolovoza 1990. Civilni invalid koji po osnovi bolesti stekne i koristi prava po ovom Zakonu najmanje pet godina zadržava svojstvo civilnog invalida ako mu se oštećenje organizma smanji ispod 60%, ali ne niže od 20%. Kao što je vidljivo u navedenom članku, nisu eksplicitno uvrštene osobe koje su preživjele sek-

sualno zlostavljanje, a isto tako u neravnopravan položaj je stavio civilne žrtve rata vežući ih uz oružanu pripadnost počinitelja nezakonitih pritvaranja i zlostavljanja.

Kako bi propisala obveze nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja i pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim seksualnom nasilju te načine njihove suradnje, Vlada RH je krajem studenoga 2012. godine usvojila **Protokol o postupanju u slučajevima seksualnog nasilja**. U siječnju 2013. godine Vlada RH je najavila i **donošenje zakona o pravima žrtava seksualnog zlostavljanja u Domovinskom ratu**. U Hrvatskoj, kao niti u ostalim državama nastalim raspadom SFRJ, nije bilo odgovarajućeg kaznenog progona počinitelja niti je (zadovoljavajuće) riješeno pitanje obeštećenja ove kategorije žrtava. Tek pojedine osobe koje su pretrpjele neki oblik seksualnog zlostavljanja tijekom Domovinskog rata mogu ostvariti zaštitu svojih prava. Temeljem postojećih Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji i Zakona o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata tek je 16 žrtava silovanja ostvarilo status hrvatskog ratnog vojnog invalida (4 žene i 2 muškarca) ili civilnog invalida rata (10 žena).

Javna rasprava o navedenom zakonu trebala je biti zaključena u prosincu 2013. godine, no trajat će do kraja prve polovice 2014. godine, a usvajanje Zakona u Hrvatskom saboru se

²² Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (Narodne novine, br. 33/1992., 77/1992., 58/1993., 2/1994., 76/1994., 108/1995., 82/2001. 103/2003., 148/2013)

očekuje do kraja iste godine. Novi zakon trebao bi omogućiti žrtvama silovanja i seksualnog zlostavljanja ponovnu integraciju u društvo, osloboditi ih stigme „silovanih“ i „zaboravljenih“, ojačati psihosocijalnu pomoć i materijalno im pomoći. Time bi žrtve ponovno trebale steći **osjećaj pripadanja društvu i vjere u sustav. Podrška, prije svega psihosocijalna, trebala bi biti omogućena i članovima njihovih obitelji. Sve navedeno trebalo bi potaknuti žrtve na svjedočenje o počinjenim zločinima, procesuiranje počinitelja, povrat njihova dostojanstva i podizanje kvalitete života.**

U skorije vrijeme, u regiji, na prostorima bivše SFRJ, su pokrenuti i drugi mehanizmi za utvrđivanje istine pored sudskih, kao što su domaći centri za utvrđivanje činjenica, inicijative za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje istine (REKOM) i nekoliko inicijativa za utvrđivanje činjenica preko različitih centara za istraživanje i dokumentaciju. Jedna od takvih inicijativa je vezana uz osnivanje Ženskog suda kao feminističkog pristupa pravdi, koji ne bi predstavljao negiranje po-

stojećih modela tranzicijske pravde, već, između ostalog, podrazumijevao: *uključivanje dimenzije roda u teoriju i praksu pravde; vidljivost i vrednovanje ženskog otpora patrijarhatu: seksizmu, nacionalizmu, militarizmu; vidljivost ženskog doprinosa procesima pravde, značajnu ulogu feminističkih aktivistica u nenasilnom otporu ratu, u procesima povjerenja i izgradnje mira.* Osnovni razlozi pokretanja ove inicijative su zaključci da na prostorima bivše Jugoslavije političke elite ne ulažu dovoljne napore za postizanje pravde, ili žrtvuju pravdu radi političkih interesa i održanja na vlasti, a institucionalni pravni sustav nije zadovoljio potrebe pravičnosti. Ženski sud želi doprinijeti na način da žene postanu subjekti pravde, kreatori stvaranja drugačije sudske prakse te kako bi ovaj sud postao prostor za glasove žena, za svjedočenja u privatnoj i javnoj sferi o iskustvima nepravde, nasilja pretrpljenih tijekom rata i poraća; kao i jačanja mreža uzajamne podrške i solidarnosti u cilju stvaranja snažnog autonomnog ženskog pokreta.

Studija slučaja: Prikaz kaznenog i odštetnog postupka žene koja je preživjela silovanje tijekom rata

Dana 10. siječnja 1992., dvojica pripadnika HV su upali u obiteljsku kuću, vlasnika kuće primorali da izađe van te ga osobnim automobilom odvezli do jednog sporednog puta van sela i ubili iz automatske puške. Nakon toga se jedan od njih vratio u kuću i silovao suprugu ubijenog.

Oba počinitelja su proglašeni krivima pred Vojnim sudom u Bjelovaru te su osuđeni na 15 godina zatvora (jedinstvena kazna zbog ubojstva i silovanja) i na 12 godina zatvora. Pred Vojnim sudom vođen je kazneni postupak za dje-

la ubojstva čl. 35 st. 1. KZRH i silovanja čl. 83. st. 1. KZRH, iako djelo u cjelini ima sva obilježja djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. Vrhovni sud RH je po žalbama okrivljenika smanjio zatvorske kazne na 10 i 9 godina zatvora. Pravomoćno osuđeni počinitelji su ubrzo pušteni iz zatvora temeljem pomilovanja Predsjednika RH, Franje Tuđmana.

Po donošenju Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija oštećenica je podnijela tužbu nadležnom sudu tražeći naknadu štete zbog usmrćenja supругa, kao i zbog nanošenja duševnih i tjelesnih patnji uzrokovanih silovanjem. Tužbe je podnijela tužeći direktno osuđene počinitelje kaznenog djela kao i Republiku Hrvatsku po objektivnoj odgovornosti.

Tužbeni zahtjev protiv počinitelja kaznenog djela je usvojen i tu su se kroz daljnji postupak izvršenja pravomoćne presudu na imovini tuženih uvidjeli svi mogući problemi koji nastaju za žrtvu. Nastavlja se agonija susretanja kroz sudska ročišta sa počiniteljima, manipulacija pravnih lijekova od strane počinitelja/tuženih, pokušaji skrivanja imovine prividnim darovanjem drugim osobama i sl.

Tužbeni zahtjev protiv Republike Hrvatske, iako prvotno usvojen međupresudom kojom se utvrdila odgovornost, kasnije po reviziji biva odbijen od Vrhovnog suda Republike Hrvatske sa obrazloženjem nastupanja zastare. Prema do sada analiziranim postupcima, ovaj je jedinstveni postupak u kojem Vrhovni sud iznosi pravno utvrđenje da se u odnosu na Republiku Hrvatsku ne mogu primijeniti duži zastarni rokovi predviđeni za kazneni progon (vidi čl. 377 Zakona o obveznim odnosima) već samo subjektivan rok od 3 godina od dana saznanja za štetu i osobu koja je štetu počinila.

Iz kratkih prikaza kaznenog progona te odštetnih postupaka žrtve silovanja, kojoj je ujedno i ubijen supруг, razvidno je da do danas ista nije dobila nikakav vid satisfakcije već samo licemjeran pravni epilog.

Preporuke

Odgovor na nasljeđe prošlosti, briga za one koji su direktno pretrpjeli, ili i danas trpe posljedice rata i ratnih zločina, kažnjavanje odgovornih za počinjene zločine je trajni izazov iz kojeg treba izvući poruke o vrijednosti ljudskog dostojanstva, ljudskih prava i osnovu za budućnost.

Reparacije civilnih žrtava rata nisu samo raspodjela novca, resursa i usluga žrtvama i njihovim bliskim srođnicima, već trebaju biti poruka od cijelog društva te tijela vlasti koji predstavljaju kontinuitet države o

njihovom priznavanju i solidarnosti s njihovim patnjama i gubicima. U skladu s Rezolucijom Opće skupštine UN o Temeljnim načelima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju, sve žrtve imaju pravo na obeštećenje za pretrpljenu štetu. Prema Rezoluciji, države trebaju uspostaviti nacionalne programe obeštećenja i drugih vrsta pomoći žrtvama.

U skladu navedenom problematikom civilnih žrtava rata, očekuje se da Vlada Republike Hrvatske ispuni dolje navedene zahtjeve:

- donošenje odluke kojom bi se na nedvojben način otpisali troškovi izgubljenih parnica svim tužiteljima/oštećenicima koji nisu uspjeli ostvariti naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe;
- omogućavanje povrata sredstava onima koji nisu uspjeli ostvariti naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe;
- omogućavanje povrata sredstava onima koji su već platili parnične troškove ili čija je imovina zaplijenjena;
- donošenje Nacionalnog programa za obeštećenje i Zakona o osnivanju fonda za obeštećenje svih žrtava rata (Fond za rehabilitaciju, reintegraciju i reparacije);
- usvajanje najavljenog Zakona o žrtvama seksualnog nasilja u ratu i Zakona o obeštećenju svih civilnih žrtava rata,
- izrada sveobuhvatne evidencije civilnih žrtava rata i sustavno praćenje njihovih potreba,
- unapređenje sustava dodjele socijalnih prava koji se temelji na načelima društvene solidarnosti, ravnomjernog snošenja javnog tereta te pravičnog i brzog obeštećenja, te
- upravni postupak ostvarenja statusa civilne žrtve rata treba obuhvatiti veći broj korisnika i biti djelotvorniji stoga što sudski postupci prema dosadašnjoj praksi nisu i neće moći obuhvatiti širi krug civilnih žrtava i njihovih srođnika, između ostalog uvjetovano i nedjelotvornim i sporim kaznenim progonom, ne zamrzavanjem imovine optuženika kao osnove naplate odšteta i sl.

Korišteni izvori

Bužinkić, E. Istraživački izvještaj 'Civilne žrtve rata u Hrvatskoj. Pravo na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava. Potrebe, praksa, preporuke', Documenta, 2012.

Izvještaj o otvorenim pitanjima vezanim uz nasljeđe rata, suočavanje s prošlošću i izgradnju mira u trenutku pristupanja RH u EU, Platforma 112, 2013.

Van der Auweraert, Peter. Izvještaj: **Reparacija za žrtve ratova u bivšoj Jugoslaviji: U potrazi za putem napretka**, Međunarodna organizacija za migracije, 2013.

Dvotjedni i Kvartalni izvještaji o suđenjima za ratne zločine; Documenta, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i Građanski odbor za ljudska prava, 2013.
www.documenta.hr

